

Aki Niininen

Palokan nuorisokodin ohjeistus hatkanuoren etsimiseksi

Opinnäytetyö

Sosionomikoulutus

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

2022

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Aki Niininen
Työn nimi	Palokan nuorisokodin ohjeistus hatkanuoren etsimiseksi
Toimeksiantaja	Palokan nuorisokokoti
Vuosi	2022
Sivut	44 sivua, liitteitä 9 sivua
Työn ohjaaja	Mauno Saksio

TIIVISTELMÄ

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda ohjeistus Palokan nuorisokodilta luvattomasti poistuneen tai palaamatta jääneen eli ”hatkanneen” nuoren etsimiseksi. Kehittämistehtävän päätavoite oli auttaa työntekijöitä toimimaan lastensuojelulain tarkoittamalla tavalla luvattomasti poistuneen nuoren löytämiseksi ja yhdenmukaistaa Jyväskylän lastensuojelulaitosten toimintaa asiassa.

Opinnäytetyön tiedonhankintaprosessi oli kolmiosainen. Se koostui lastensuojelulain ja Sosiaali- ja terveysministeriön aihetta koskevan ohjeistuksen tutkimuksesta, vanhojen ohjeiden analyysistä ja nuorisokodin ohjaajien teemahaastatteluista sekä kolmantena ohjeiden vertaisarvioinnista yhteistyötahojen kanssa. Teemahaastatteluissa kartoitettiin niitä asioita, joita työntekijöiden mielestä ohjeista tulisi löytyä. Samalla kerättiin tietoa siitä, kuinka hyvin perehdytys luvattomiin poistumisiin liittyen on aiemmin toiminut. Haastattelujen aiheistoa tutkittiin laadullisen sisältöanalyysin keinoin. Vertaisarviointi tapahtui ohjeiden luonnosvaiheessa lähimpien yhteistyötahojen eli Jyväskylän sosiaalipäivystyksen ja lastensuojelun virka-aikaisen päivystyksen kanssa.

Tämä kehittämistehtävä vastasi epäkohtaan, jossa vanhentuneet ja erilaiset ohjeet asettavat Jyväskylän nuorisokotien asukasnuoret eriarvoiseen asemaan. Syntynyt ohjeistus otetaan käyttöön Palokan nuorisokodin lisäksi myös muissa kaupungin sijaishuollon yksiköissä. Valmiit ohjeet liitetään osaksi nuorisokodin perehdytyskansiota.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, luvaton poistuminen, hatka

Degree title	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Aki Niininen
Thesis title	Instructions for finding runaway child
Commissioned by	Palokan nuorisokoti
Time	2022
Pages	44 pages, 9 pages of appendices
Supervisor	Mauno Saksio

ABSTRACT

The objective of the functional thesis was to create an instruction manual for Palokan nuorisokoti about clients who have left the juvenile home without permission. The main purpose of this development task is to help an individual employee to operate in such circumstances according to the Child Welfare Act order to find the absent child. The secondary goal is to standardize the operating model in juvenile homes operated by the city of Jyväskylä.

The data acquisition for the thesis was executed in three parts. The first part was an examination of the child welfare law and a guide about the subject, written by the Ministry of Social Affairs and Health. The second part consisted of the analysis of pre-existing instructions and a semi-structured interviews of employees in different juvenile homes. The third part was peer review. The interviews were used to find out the main points that need to be included in the written instruction manual. During the interviews, data was also collected about the quality of orientation about the subject. The data collected was analyzed by means of qualitative content analysis. A draft of the written instruction manual was peer reviewed with emergency social services.

The operating model created will be adopted in all foster care units operated by the city of Jyväskylä. The completed instructing manual is a part of an orientation portfolio of the juvenile home. Prior to this thesis, there was no uniform written guide in use. This development task answers a shortcoming that causes the inhabitants of different juvenile homes to be in an unequal position.

Keywords: child welfare act, foster care, runaway child

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTENSUOJELUN PROSESSI SUOMESSA.....	6
2.1	Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojelutarpeen selvitys.....	7
2.2	Avohuolto.....	8
2.3	Kiireellinen sijoitus.....	8
2.4	Huostaanotto.....	8
2.5	Sijaishuolto.....	9
2.6	Jälkihuolto.....	9
3	HATKAAMINEN KÄSITTEENÄ JA YHTEISKUNNALLISENA ONGELMANA.....	10
3.1	Hatkaamisen syyt.....	11
3.3	Hatkanuoren etsimisen kirjavat käytännöt.....	12
3.4	Hatkanuoren palauttamisen haasteet ja poliisin virka-apu.....	13
4	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TARKOITUS JA TAVOITE.....	15
4.1	Opinnäytetyön kumppanit ja hyödynsaajat.....	16
5	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN PROSESSI.....	17
5.1	Kehittämistehtävän toteutus ja aikataulu.....	17
5.2	Toimintamalli.....	18
6	TIEDONHANKINTA JA AINEISTOJEN KÄSITTELY.....	19
6.1	Teemahaastattelujen toteutus ja tulokset.....	19
6.1.1	Työntekijöiden toiveet.....	22
6.1.2	Nykyiset ohjeet ja perehdytys.....	23
6.1.3	Työntekijöiden vapaa sana.....	23
6.2	Vanhojen ohjeiden analyysi.....	24
6.3	Uusien ohjeiden laatiminen.....	26
6.4	Vertaisarviointi.....	27
6.4.1	Lähimmät viranomaistoimijat.....	27
6.4.2	Helsingin kaupungin käytännöt.....	29

6.5	Ohjeiden testaus ja viimeistely.....	29
6.6	Ohjeiden luovutus ja palaute	30
7	POHDINTA.....	30
	LÄHTEET.....	32

LIITTEET

Liite 1. Tutkimustiedote

Liite 2. Suostumuslupa lomake

Liite 3. Tutkimuslupa

Liite 4. Haastattelulomake

Liite 5. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 § 69a

Liite 6. Palokan nuorisokodin ohjeistus hatkanuoren etsimiseksi

1 JOHDANTO

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus oli luoda kehittämistehtävänä ohjeistus Palokan nuorisokodille luvattomasti poistuneen tai palaamatta jääneen eli ”hatkanneen” nuoren etsimiseksi. Hankkeen tuotos on käytännölläinen ohjeistus, joka voidaan ottaa käyttöön Palokan nuorisokodin lisäksi myös muissa kaupungin sijaishuollon yksiköissä. Aiemmin Jyväskylän sijaishuollon yksiköillä ei ole ollut yhtenäistä kirjallista ohjeistusta siitä, mitä tehdään, kun lapsi jättää palaamatta tai poistuu luvatta sijaishuolto paikasta. Laki (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417) määrittää toimet, mutta lain tulkinta ja käytännöt ovat vaihdelleet nuorisokotien välillä. Joitain talokohtaisia ohjeita on ollut olemassa, mutta niiden sisältö erosi toisistaan, eikä ohjeiden tarkoituksenmukaisuutta tai lainmukaisuutta ollut arvioitu lähimpien yhteistyötahojen eli Sisäsuomen poliisin ja Jyväskylän sosiaalipäivystyksen kanssa pitkään aikaan. Osana kehittämishanketta toteutin kaupungin nuorisokotien ohjaajille haastattelut, joissa kartoitettiin niitä asioita, joita heidän mielestään kirjallisista ohjeista tulisi löytyä.

Tämän kehittämistehtävän tavoite on puuttua epäkohtaan, jossa vanhentuneet ja erilaiset ohjeet asettavat Jyväskylän nuorisokotien asukasnuoret mahdollisesti eriarvoiseen asemaan. Ohjeistus tullaan liittämään osaksi Palokan nuorisokodin perehdytysohjelmaa ja omavalvontasuunnitelmaa. Ohjeistus toimitetaan myös yhteistyötahoille kuten poliisille, sosiaalipäivystykselle sekä Jyväskylän lastensuojelun avo- ja sijaishuollon työntekijöille.

2 LASTENSUOJELUN PROSESSI SUOMESSA

Opinnäytetyön lopputuotteessa käsitellään sitä, mitä lastensuojelulaitoksessa pitää tehdä, kun lapsi tai nuori poistuu luvattomasti. Seuraavassa kappaleessa käydään läpi tiivistetysti suomalaisen lastensuojelun toimintaperiaatteita eli muun muassa se, miten lapsi tyypillisesti päätyy lastensuojelulaitokseen.

2.1 Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojelutarpeen selvitys

Lastensuojelun prosessi alkaa, kun lastensuojeluilmoituksen, sosiaalihuoltolain mukaisen yhteydenoton, tuen tarpeen arvioinnin tai muun tiedon perusteella asia tulee vireille kunnan sosiaalitoimessa. Kiireellinen lastensuojelun tarve pitää arvioida heti. Muissa tapauksissa sosiaalityöntekijä arvioi seitsemän arkipäivän kuluessa, onko tehtävä lastensuojelutarpeen selvitys. (Lastensuojelulaki 26 §.) Ilmoituksen tai yhteydenoton voi tehdä yksityishenkilö tai toinen viranomainen, kuten poliisi, joka on muun virantoimituksen yhteydessä havainnut mahdollisen lastensuojelun tarpeen. Viranomaisilla ja osalla muilla ammattiryhmillä on oikeuden lisäksi velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Tällaisia toimijoita ovat esimerkiksi pelastustoimi, terveydenhuolto, varhaiskasvatus sekä opetusala. (Lastensuojelulaki 25 d. §.)

Varsinainen lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että ”lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja jos lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia” (Lastensuojelulaki 27. §). Käytännössä edellä mainitut asiat voivat tarkoittaa esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmista johtuvaa lasten laiminlyömistä. Myös perheen vuorovaikutusongelmat, väkivalta, vanhempien uupuminen ja ihmissuhteisiin liittyvät haasteet voivat olla ongelmien taustalla. Oman terveyden vaarantamisella tarkoitetaan esimerkiksi lapsen päihteidenkäyttöä tai itsetuhoisuutta. (Forsberg & Linnas 2004, 221–222.) Lastensuojeluasiakkuus alkaa myös silloin, kun ilmoituksen tai yhteydenoton jälkeen ryhdytään lapsen tai nuoren asiassa kiireellisiin toimiin lapsen tilanteen turvaamiseksi tai myönnetään lastensuojelulaissa määritellyjä palveluita (Lastensuojelulaki 27. §).

Lastensuojelun asiakkaana lapsi saa vastuusosiaalityöntekijän, joka on juridisessa vastuussa kaikista lasta koskevista lastensuojelun päätöksistä. Lastensuojelun prosessin aikana kunta on velvollinen järjestämään lapselle ja hänen perheelleen ne sosiaalihuollon palvelut, jotka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi asiakassuunnitelmassa välttämättömiksi lapsen terveyden ja kehityksen kannalta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

2.2 Avohuolto

Lastensuojelun avohuollon keskeinen ajatus on lapsen huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia jäljempänä esiteltäviin sijaishuoltoon ja huostaanottoon nähden. Avohuollon tukitoimina voidaan järjestää esimerkiksi tukihenkilötyöskentelyä, tehostettua perhetyötä, perhekuntoutusta, vertaisryhmätoimintaa tai muuta virkistystoimintaa. (Lastensuojelun käsikirja 2016.) Edellä mainittujen kotiin tarjottavien palveluiden lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena (Lastensuojelulaki 37. § mom. 2.).

Avohuollon tukitoimien pitää aina olla lapsen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia ja riittäviä. Jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia, ja ennen kaikkea riittäviä, täytyy lapsi sijoittaa kiireellisesti tai ottaa huostaan. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

2.3 Kiireellinen sijoitus

Kiireellinen sijoitus tarkoittaa lapsen tai nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle, mikäli lapsi tai nuori on välittömässä vaarassa (Lastensuojelulaki 38. § mom. 1.). Kiireellinen sijoitus on toimenpiteenä avohuollon tukitoimien ja huostaanoton välissä, mutta juridisesti lähempänä huostaanottoa. Kiireellisesti sijoitettuun lapseen voidaan kohdistaa esimerkiksi rajoitustoimenpiteitä. Usein avohuollon sijoituksen muuttuminen kiireelliseksi sijoitukseksi johtuu juuri tarpeesta kohdistaa lapseen rajoitustoimenpiteitä, kuten liikkumavapauden rajoitus tai yhteydenpidon rajoitus. (Enroos ym. 2016, 127–128.) Kiireellinen sijoitus kestää 30 vuorokautta ja sitä voidaan pätevin syin jatkaa 30 vuorokaudella. Kiireellinen sijoitus voi jatkua pidempään, mikäli lapsen tai nuoren asiassa huostaanottohakemus on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa. (Lastensuojelulaki 38. §, 38. a§.)

2.4 Huostaanotto

Jos kasvuolot tai lapsi itse vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä, eivätkä edellä mainitut avohuollon tukitoimet ole sopivia, lapsi on otettava huostaan. Huostaanoton tulisi aina olla lastensuojelun viimesijainen keino lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Huostaanotto tarkoittaa sitä, että

lapsi on toistaiseksi sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja vastuu hänen hoidostansa ja kasvatuksesta siirtyy viranomaisille. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Huostaanotto voidaan toteuttaa vain, jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Huostaanoton valmistelutyön tukena tulee käyttää oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta. (Lastensuojelulaki 40. §.) Huostaanotto raukeaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai kun siihen ei ole enää perusteita (Lastensuojelun käsikirja 2016).

2.5 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 49. §). Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lastensuojelulain (Lastensuojelulaki 50. §.) mukaan kiinnittää erityistä huomiota lapsen tarpeisiin ja lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulisi ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. (Lastensuojelulaki 50. §.) Laitoshuollon tulisi olla viimesijainen vaihtoehto, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää riittävien tukitoimien avulla esimerkiksi perhehoidossa (Lastensuojelun käsikirja 2016). Sosiaalityöntekijän tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla säännöllisesti yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi (Lastensuojelulaki 52. §).

2.6 Jälkihuolto

Sijaishuollon tai yhteensä 6 kuukautta kestäneen avohuollon sijoituksen jälkeen lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuollon tukitoimiin 25-vuotiaaksi asti. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille. Jälkihuollon tukitoimia ovat esimerkiksi asumisen järjestäminen, apu kouluun hakemisessa ja tukeminen yleisesti itsenäistymiseen liittyvissä asioissa. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

3 HATKAAMINEN KÄSITTEENÄ JA YHTEISKUNNALLISENA ONGELMANA

Päivittäin jossain Suomen lastensuojelulaitoksessa nuori ei palaa sovituilta menoilta, poistuu ilman lupaa tai jättää palaamatta kotilomalta. Ilmiölle on vakiintunut kansankielinen sana ”hatkata” tai ”olla hatkassa”. Ongelma on monisyinen ja vakava, koska hatkassa olevalla nuorella on aina riski joutua rikosten tai hyväksikäytön uhriksi. (Sumuvuori 2019, 5.) Lisäksi jopa 80 prosenttiin luvattomista poissaoloista liittyy alkoholi ja 60 prosenttiin huumausaineet (Lehtonen & Telén 2013, 33).

Hatkaaminen on aihe, joka on ollut viime vuosina paljon median käsittelyssä (Kantola 2021). Esimerkiksi koko Suomea kuohuttaneessa Koskelan surmatapauksessa uhri oli hatkassa lastensuojelulaitoksesta (Rantavaara, Kantola 2020). Ilmiö on tosiasiaa vanha ja ollut vuosikymmeniä lastensuojelun ammattilaisten päänvaivana. Lastensuojelun keskusliiton tekemän kyselyn mukaan laitosnuorista poistuu luvatta kuuden kuukauden tarkastelujaksolla noin 15 % nuorista. (Lehtonen & Telén 2013, 18.)

Ottaen huomioon hatkaamisen yhteiskunnallisen merkityksen, on aihetta tutkittu Suomessa varsin vähän. Löysin päättötyön tiedonhankintaa tehdessäni Kaakkuri-, Julkari- ja Valto-tietokannoista sekä Jyväskylän, Helsingin, Turun sekä Itäsuomen yliopiston omista tietokannoista vain neljä kappaletta tieteellisiä tutkimuksia viimeisen 15 vuoden ajalta. Kolme varsin tuoretta aineistoa vuodelta 2019 ovat Susanna Sumuvuoren Pro gradu tutkielma, Riikka Niemisen YAMK-päättötyö, sekä Sami Isoniemen väitöstutkimus. Neljäs tutkimus on vuodelta 2013, jolloin valmistui Lastensuojelun keskusliiton tilaama selvitys hatkaamisesta, kirjoittajina Irma Lehtonen ja Janne Telén. Isoniemi (2019, 211) toteaa omissa loppusanoissaan, että viranomaistoimia hatkaamisen ympärillä pitäisi tutkia lisää. Hän nostaa esiin, että nykyisellään kuntien vahvasti toisistaan poikkeavia käytäntöjä ei ole tutkittu kokonaisuutena vielä ollenkaan. Tähän epäkohtaan vastaa kuluvana vuonna käynnistetty Pesäpuu ry:n Hatkassa-hanke, joka pyrkii keräämään lisää tietoa hatkaamisesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Hanke on saanut rahoituksen vuosille 2022–2024 ja sillä on

merkittäviä yhteistyökumppaneita, kuten Aseman Lapset ry, Espoon kaupungin lastensuojelu sekä Helsingin kaupungin lastensuojelu ja sosiaali- ja kriisipäivystys. (Pesäpuu ry. 2022.)

3.1 Hatkaamisen syyt

Vaikka hatkaamisen syiden pohtiminen ei ole tämän opinnäytetyön keskiössä, on syytä hyvä ymmärtää, jotta kehittämistehtävän keskiössä olevien nuorten etsintöjä voidaan kohdentaa oikein. Susanna Sumuvuori käsittelee pro gradu-työssään hatkaamisen syitä ja taustatekijöitä. Sumuvuoren (2019, 53) mukaan päihteiden käyttö on yksi keskeisistä hatkaamiseen altistavista riskitekijöistä. Kansainväliset tutkimustulokset osoittavat, että haitallista päihteidenkäyttötaustaa omaavat lapset karkaavat noin kaksi kertaa muita sijoitettuja lapsia todennäköisemmin (Guest ym. 2008, 289–305). Toinen merkittävä tekijä on sijaishuollon epävakaas. Hatkaavilla nuorilla on usein taustallaan monia sijoituksia ja sijaishuoltoapaikan muutoksia. (Sumuvuori 2019, 37.) Karkaamisen riski on korkea aina sijoituspaikan vaihdoksen yhteydessä (Guest ym. 2008, 295–305). Joissain tapauksissa nuoren voimakas ja ainoa syy lähteä hatkaan on tarve viettää aikaa ystävien kanssa (Lehtonen & Telen 2013, 21). Hatkaamisen syistä on luvassa lisää ajantasaista tietoa, kun edellä mainitun Hatkassa-hankkeen laajan, nuorisokodeissa asuville nuorille suunnatun kyselytutkimuksen tulokset valmistuvat vuoden 2022 aikana (Haapasalo 2022).

3.2 Ongelma pysyy piilossa

Luvattomien poistumisten todellisia lukumääriä on erittäin hankala arvioida tarkasti, koska Suomesta puuttuu yhteinen järjestelmä, johon hatkareissut kirjattaisiin. Jotain suuntaa antaa poliisille tehtyjen virka-apupyynnöiden määrä hatkanneen lapsen löytämiseksi. Sami Isoniemi kertoo aiheesta käsittelevässä väitöstutkimuksessaan (2019, 102), että tämäkään ei ole aukoton tilastointitapa, koska yksi virka-avunpyyntö voi koskea useampaa yhtäaikaaisesti karannutta nuorta. Nykyinen virka-apukäytäntö on myös kankea. Kun nuori karkaa sijaishuoltoapaikasta, ilmoittaa sijaishuoltoapaikka asiasta vastaavalle sosiaalityöntekijälle tai sosiaalipäivystykselle. Nämä tahot harkitsevat, onko virka-avulle tarvetta ja toisaalta oikeutusta. Virka-avulle pitäisi olla joku selkeä eritelty syy,

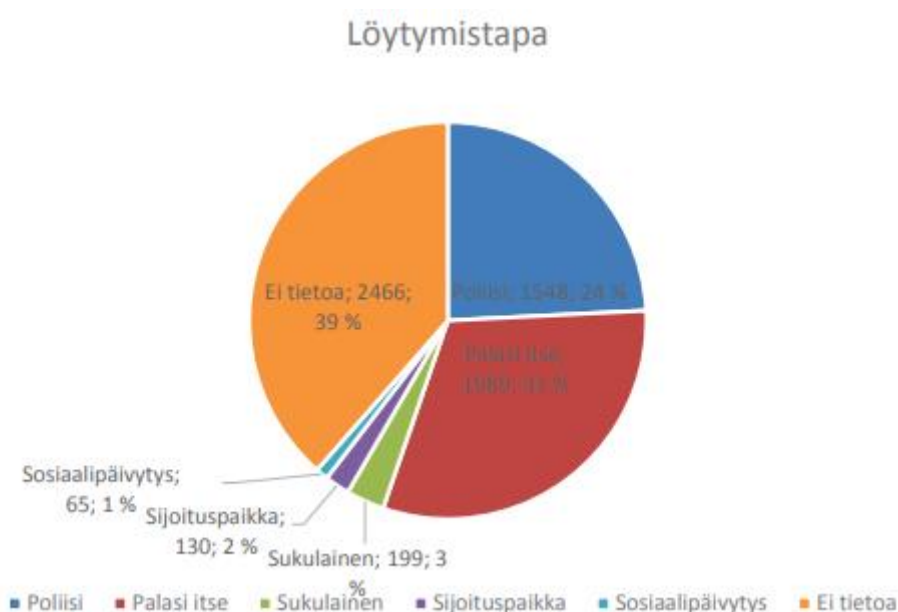
kuten tarve tarkistaa tietty asunto, jossa nuoren epäillään majoilevan. (Poliisihallituksen ohje 2015–231, 3–4.) Virka-avun haasteisiin palaan syvemmin kappaleessa 4.4. Virka-apupyyntö tehdään lähtökohtaisesti kirjallisena. Vain jos tilanne on kiireellinen eli lapsi on hyvin nuori tai hänen tilanteensa aiheuttaa akuuttia huolta, voidaan virka-apupyyntö tehdä suullisesti esim. puhelimessa. (Sumuvuori 2019, 19; Rätty 2019 673–675.) Toisin kuin muualla Euroopassa, hatkassa olevaa nuorta ei katsota Suomessa suoraan kadonneeksi henkilöksi (Isoniemi 2019, 101). Kaikki edellä mainitut kankeudet aiheuttavat sen, että karanneesta nuoresta ei usein ilmoiteta heti viranomaisille, vaan katsotaan, tuleeko nuori muutamaan tuntiin itsenäisesti takaisin. Muutaman tunnin hatkan aikana voi nuori jo kuitenkin joutua rikoksen uhriksi tai käyttää hengenvaarallisen määrän päihteitä. (Isoniemi 2019, 213.)

3.3 Hatkanuoren etsimisen kirjavat käytännöt

Hatkassa olevan nuoren etsiminen ja palauttaminen lastensuojelulaitokseen on lähtökohtaisesti lastensuojelulaitoksen vastuulla (Lastensuojelulaki 69a. § mom. 1.). Lapsen etsiminen on kuitenkin Sumuvuoren mukaan (2019, 19) prosessi, jossa on mukana useita viranomaisia ja jonka käytännöt ovat vaihdelleet kunnittain. Joissain lastensuojelulaitoksissa tehdään hätäkeskukseen aina ns. ennakoilmoitus ja joissain laitoksissa hätäkeskukseen ei soiteta ollenkaan (Lehtonen & Telén 2013, 28). Tammikuussa 2020 lastensuojelulakiin tuli lisäyksenä pykälä 69 a §, joka tarkentaa laitoksen ja vastuusosiaalityöntekijän vastuuta lapsen etsimisestä ja takaisin laitokseen kuljettamisesta. Uusi pykälä määrittää, että nuorta on etsittävä viipymättä ja yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa (Lastensuojelulaki 69 a. §). Lainmuutoksen jälkeen sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneiden lasten palauttamiseen liittyvä prosessi on näyttäytynyt haastavana (Rosberg 2022). Tämän vuoksi Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Hätäkeskuslaitos julkaisivat 25.3.2022 eri toimijoille taulukkomuotoisen ohjeen sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevan lapsen palauttamiseksi (STM 2022). Kolmesivuinen ohje keskittyy selventämään eri viranomaisten vastuualueita. Ohje ei kuitenkaan ota kantaa siihen, miten ja missä laajuudessa nuorta tulisi etsiä. Oma työkokemukseni laitoksen ohjaajana on osoittanut, että vaatimus fyysisestä etsimisestä voi olla vaikea toteuttaa. Alussa voi esimerkiksi olla haastava kohdistaa etsintöjä oikeaan paikkaan, tai edes oikeaan kaupunkiin. Laitosten henkilöstöresurssit on lisäksi

säädely laissa, eikä hatkassa olevaa nuorta voida lähteä etsimään esimerkiksi kaupungilta ennen kuin töihin saadaan lisää työntekijöitä.

Useassa tapauksessa nuori palaa laitokseen itse, tai esim. vanhempien tuomana. Tätä ennen nuori on yleensä tavoitettu puhelimella, ja häntä on suostuteltu palamaan. Vaikka nuori ei palaisi vapaaehtoisesti, paljastaa hän yleensä puhelimesta jotain sellaista, joka helpottaa etsintöjen kohdentamista. (Sumu-vuori 2019, 20.) Oheisessa taulukossa näkyy luvattoman poistumisen päättymisen syyt niissä tapauksissa, joista on tehty poliisin virka-apupyynnö.

Kuva 1. Hatkan päättymisen syy poliisin tietojen mukaan (Isoniemi 2019, 148)

Todellisuudessa itse palaavien ja laitoksen löytämien nuorten osuus on kuvassa esitettyä paljon suurempi, koska kaavio ei näytä ollenkaan niitä nuoria, joista ei ole vielä ehditty tekemään virka-apupyynnö.

3.4 Hatkanuoren palauttamisen haasteet ja poliisin virka-apu

Hatkanuoren palauttamisen haastavin hetki on nuoren suostuttelu palaamaan (Hietanen 2021). Tämä hetki osuu myös viranomaisten oikeuksien juridiseen rajapintaan. Jos nuori ei halua lähteä takaisin laitokseen, ei laitoksen henkilökunnalla tai sosiaaliviranomaisella ole oikeutta pakottaa nuorta palamaan. Ohjaaja ei toisin sanoen saa ottaa nuorta esim. vaatteista kiinni ja ohjata autoon. Tätä oikeutta ei ole myöskään sosiaalityöntekijällä. Vasta autossa sisällä saa

nuorta rajoittaa fyysisesti tietyin rajauksin: ”Lasta kuljettava henkilö saa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi pitää lasta lyhytaikaisesti kiinni kuljetukseen käytettävässä autossa, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi välttämätöntä” (Lastensuojelulaki 69 a. § mom. 5.). Aiemmin näissä tilanteissa poliisi saattoi osana virka-aputehtävää esim. saattaa nuoren autoon istumaan (Hietanen 2021). Käytäntö on kuitenkin muuttumassa.

Poliisihallitus on vuoden 2022 alusta tiukentanut tulkintaansa virka-avun antamisesta. STM:n ohjeistus (2022) vakiinnuttaa tätä käytäntöä, koska virka-avun uusi tiukempi tulkinta on näissä ohjeissa kirjoitettu hyvin selkeästi auki: ”Poliisi voi ottaa kiinni lapsen hänen suojaamiseen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos lapsi ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai lapsesta huolehtia muilla keinoin. Poliisi voi ottaa lapsen kiinni rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi, jos lapsen uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella on perusteltua syytä olettaa tai lapsen aikaisemman käyttäytymisen perusteella on todennäköistä, että lapsi syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.”

Tämä linjaus tarkoittaa, että kaikissa edellisen määritelmän ulkopuolelle jäävissä tilanteissa poliisi ei anna virka-apua kiinnioton muodossa. On siis mahdollista, että muodostuu tilanne, jossa jopa useita viikkoja hatkassa ollut nuori tavataan kaupungilla, mutta keinoja hänen takaisinsaattamiseen ei ole. Jos nuori käyttäytyy rauhallisesti, ei ole päihtynyt ja kertoo muutenkin olevansa kunnossa, eivät poliisiin kriteerit kiinniottamisesta täyty. Sosiaaliviranomaisella tai laitoksen työntekijällä puolestaan kiinniotto-oikeutta ei ole missään tilanteessa. Nuori voi siis poistua paikalta ja jatkaa hatkareissuaan. Tilanne on sikäli erikoinen, että mikään laki ei ole muuttunut, vaan Poliisihallitus on yhdenmukaistanut käytäntöjään ja tiukentanut tulkintaa olemassa olevasta laista. Sisäsuomen poliisin lastensuojelulaitoksille sähköpostilla lähettämässä ohjeessa

asiaa perustellaan näin: ”Kuljettamisen turvaaminen on erikseen säädetty mielenterveyslaissa poliisin antaman virka-apun muodoksi. Tätä samaa ei voida ilman lainsäädäntöä soveltaa saman sisältöisenä esim. lastensuojelukeikoilla tai muiden kuin mielenterveyspotilaiden kuljetusten turvaamisessa. Näiden osalta saattaa joissain tilanteissa tulla esille LSV virkatehtävien estäminen, jolloin poliisi saattaa joutua antamaan virka-apua esteen poistamiseksi tai vastarinnan murtamiseksi. Lastensuojelulain 11 luvun pykälien mm 69 a § mukaan LSV on toimivaltainen rajoittamaan lapsen liikkumisvapautta vaikka pakolla hoitolaitoksissa, sijoituspaikoissa ja kuljetuksien aikana. Julkisella paikalla (esim. kauppakeskuksessa, joukkoliikenneasemilla) tätä kiinniotto-oikeutta ei ole. Näin ollen poliisipartio ei voi ottaa lasta kiinni ilman perustetta, koska tähän ei ole pyytävällä viranomaisellakaan toimivaltuutta. Ja koska poliisi voi antaa virka-apua vain esteen poistamiseksi tai vastarinnan murtamiseksi niissä tehtävissä, joissa pyytäjällä on toimivalta, ei tässä voida automaattisesti suorittaa kiinniottoa.” (Sisäsuomen poliisi 2022.) Tätä kirjoittaessani asia aiheuttaa edelleen kummeksuntaa sosiaalitoimen sisällä, koska muutos aikaisempiin toimintamalleihin ainakin Jyväskylän alueella on suuri (Hietanen 2021).

4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TARKOITUS JA TAVOITE

Kuten edellä on käynyt selväksi, on hatkanuoren etsiminen haasteellista ja viranomaistyö välillä kankeaa. Samaan päätelmään tulivat Lehtonen ja Telen (2013, 29) jo yhdeksän vuotta sitten. Lain kirjain asiasta on kuitenkin hyvin selkeä ja ehdoton. Lasta tulisi etsiä voimavaroja säästämättä. Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävän keskeisin tarkoitus oli helpottaa yksittäisen työntekijän toimintaa tässä ristiriitaisessa tilanteessa.

Lastensuojelulaki kertoo mitä pitää tehdä, mutta ei sitä, miten. Miten nuorta kannattaa tavoitella? Puhelinsoitolla vai viestillä? Suoraa lähestyen vai kavereiden kautta? Mistä etsiminen pitää aloittaa ja millaisella etsijäjoukolla? Hatkatilanteet ovat erilaisia ja jokaista nuorta etsitään tietysti juuri hänen tilanteensa huomioiden. Perustoimenpiteet ovat yleensä kuitenkin samat. Kun on valmis toimintamalli olemassa, voidaan sitä myös varioida.

Tämän kehittämistehtävän tarkoitus oli laatia selkeä, helppolukuinen ja ajantasainen ohjeistus siihen, mitä hatkanneen lapsen etsimiseksi tulee tehdä laitoksen sisällä, muiden viranomaisten kanssa sekä kolmanneksi yhdessä perheen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Korona-aikana lastensuojelulaitoksissa on jouduttu turvautumaan erityisen paljon sijaisiin. Yksi kehittämistehtävän tavoite on, että näiden ohjeiden avulla myös sijaiset ja uudet työntekijät pystyvät toimimaan tehokkaasti, lainmukaisesti ja eettisesti. Käytännön ohjeita tarvitaan, koska lastensuojelulaki ja STM:n ohjeistus (2022) jättävät paljon oleellisia asioita mainitsematta. Tästä esimerkkinä edellä mainittu yhteydenpito perheeseen ja muihin sidosryhmiin. Lastensuojelulaki tai ohjeistus eivät mainitse sanallakaan yhteydenpidosta perheeseen, vaikka se on yksi oleellisempia väyliä hatkassa olevan nuoren taivoittamiseen (Hietanen 2021).

Kehittämistehtävän päätavoite on auttaa työntekijöitä toimimaan lastensuojelulain tarkoittamalla tavalla luvattomasti poistuneen nuoren löytämiseksi, selkeyttää yhteydenpitoa muihin viranomaisiin ja yhdenmukaistaa Jyväskylän lastensuojelulaitosten toimintaa asiassa.

4.1 Opinnäytetyön kumppanit ja hyödynsaajat

Opinnäytetyön tilasi Palokan nuorisokoti ja sen johtaja Petka Hietanen. Kehittämistehtävän keskeiset kumppanit olivat tilaajan lisäksi Jyväskylän kaupungin muut sijaishuollon yksiköt eli Lotilan nuorisokoti, Hovilan nuorisokoti sekä Myllyjärven nuorisokoti. Nuorisokodit tarjosivat kehittämistehtävän käyttöön olemassa olevat ohjeet sekä mahdollistivat henkilökuntansa haastatteleminen. Toikon ja Rantasen (2009, 10) mukaan kehittäminen rakentuu tyypillisesti useiden eri toimijoiden sitoutumisen ja aktiivisen osallistumisen varaan, vaikka toimijat edustaisivatkin erilaisia intressejä.

Valmista ohjeistusta on tulevaisuudessa mahdollista käyttää myös yksityisissä lastensuojelulaitoksissa, joita Jyväskylän kaupunki käyttää ostopalveluna. Jatkokäytöstä päättä tilaaja eli Jyväskylän kaupunki.

5 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN PROSESSI

Kehittäminen on konkreettista toimintaa, jolla tähdätään jonkin selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseen. Kehittämisprojekti etenee systemaattisena prosessina, jonka onnistumista voidaan arvioida sen mukaan, kuinka hyvin prosessin alussa määritelty tavoite saavutetaan. (Toikko & Rantanen 2009, 14.)

5.1 Kehittämistehtävän toteutus ja aikataulu

Tämä opinnäytetyö noudatti *työelämän tutkimusavusteisen kehittämisen* traditiota. Tässä mallissa kehittäminen on ensisijainen asia ja tutkimus toissijainen (Toikko & Rantanen 2009, 33). Kehittämistehtävänä oli luoda Palokan nuorisokodille ajantasainen käytännön ohjeistus luvatta laitoksesta poistuneen nuoren palauttamiseksi. Kehittämistehtävään sisältyvän tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, mikä nykyisissä ohjeissa on epäselvää ja mikä haittaa työntekijöiden tehokasta toimintaa hatkatilanteissa. Toikon ja Rantasen (2009, 19) mukaan kehittämistoiminnan ja tutkimuksen suhde voidaan hahmottaa siten, että kehittämisessä sovelletaan tutkimuksen tuomaa tietoa. Tutkimus tuottaa uusia asioita ja uutta tietoa, joita sovelletaan kehittämishankeen kautta käytäntöön.

Tämä opinnäytetyö prosessi alkoi keväällä 2021. Tein tuolloin pitkän harjoittelun Hovilan nuorisokodin erityisen huolenpidon jaksoja tarjoavassa erityisen vahvan tuen yksikössä ja päätin jo tuolloin, että teen lopputyöni hatkaamisesta. Alkuperäisenä suunnitelmana oli tehdä aiheesta kirjallisuuskatsaus. Saman vuoden syksyllä tein puolestaan sijaisuutta Palokan nuorisokodilla, ja huomasin perehdytyskansion hatkaamista koskevan osion täysin erilaiseksi kuin Hovilan nuorisokodissa. Laitokset ovat kuitenkin monilta osin hyvin samanlaisia eli molemmissa on kaksi osastoa ja sama asiakkaiden ikäjakauma eli 13–18 vuotta. Mainitsin asiasta Palokan nuorisokodin johtajalle ja hän totesi, että epäkohta erilaisista ohjeista pitäisi korjata. Päätös toiminnallisesta lopputyöstä syntyi tämän jälkeen hyvin nopeasti. Johtaja haki asialle hyväksynnän kaupungin palvelupäälliköltä, jolloin yhteistyö yli eri nuorisokotien organisaatioarajojen mahdollistui.

Taustatiedon eli lastensuojeluprosessin ja hatkailmiön tutkimus oli sijoittunut pääosin jo syksyllä 2021. Tämä tieto oli suoraa hyödynnettävissä myös toiminnallisessa lopputyössä. Ensimmäinen palaveri, jossa kartoitettiin nimenomaan hatkaohjeiden toimeksiantoa, oli Palokan nuorisokodilla 3.11.2021. Lopputyön aihe hyväksyttiin joulukuussa 2021. Ensimmäinen opinnäytetyöseminaari järjestettiin 17.1.2022. Aloitin tiedonhankintaan liittyvät haastattelut samoin kuin vanhojen ohjeiden analysoimisen heti seminaarin jälkeen tammikuussa 2022. Toinen opinnäytetyöseminaari, jossa esiteltiin opinnäytetyön suunnitelmat, järjestettiin 28.2.2022. Helmikuusta huhtikuuhun 2022 suoritin haastatteluja niin, että viimeiset haastattelut Myllyjärven nuorisokodilla tehtiin 3.4.2022. Heti viimeisten haastatteluiden tulosten purkamisen jälkeen alkoi varsinainen ohjeiden kirjoittaminen niin, että ensimmäinen versio oli valmiina vertaisarviointiin 19.4.2022.

Kehittämistyöryhmän muodostimme minä ja Palokan nuorisokodin johtaja Petka Hietanen. Hietasella on laaja lastensuojelun työkokemus sekä kunnallisten että yksityisten toimijoiden piiristä monissa eri rooleissa ja lisäksi osamista kehittämishankkeista kuten Jyväskylän lastensuojelun palveluntarpeen arvioinnin uudistuksesta. Suurempi kehittämistyöryhmä, jossa olisi esimerkiksi mukana kaikkien nuorisokotien johtajat, nähtiin aikataulullisesti mahdottona. Työntekijöiden näkemys välittyi työryhmälle teemahaastatteluiden muodossa. Kehittämisyhmä arvioi projektin etenemistä koko prosessin ajan. Tapauksia kehittämisyhmällä oli noin kerran kuukaudessa.

5.2 Toimintamalli

Tämä kehittämistehtävä noudatti perinteistä lineaarista toimintamallia, joka etenee *tavoitteesta, suunnittelun ja toteutuksen kautta päättämiseen ja arviointiin* (Toikko, Rantanen 2009, 64). Tässä tapauksessa kehittämistehtävän tavoitteet oli määritellyt tilaaja. Yksinkertaistettuna tavoite oli saada käyttöön ajantasainen ja lainmukainen ohjeistus hatkanuoren etsimiseksi. Tilaaja perusteli uusien ohjeiden tarvetta sillä, että vuoden 2020 lastensuojelulain lisäyksien jälkeen Jyväskylän lastensuojelulaitosten hatkaamista koskevaa ohjeistusta ei ollut päivitetty yhteisesti. Tavoitteiden määrittelyn yhteydessä sovittiin, että tilaajalla oli oikeus lisätä tai poistaa asioita ohjeista niin halutessaan.

Suunnitteluvaiheessa kartoitin tiedonhankinnan väylät, joita kehittämistehtävä vaati onnistuakseen. Tiedonhankinta on esitetty tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Erillistä projektisuunnitelmaa kehittämishankkeelle ei ollut, vaan opinnäytetyön kehittämissuunnitelma piti sisällään työvaiheet ja aikataulutukset. Toikon ja Rantasen mukaan (2009, 64) projekti ”elää” aina jonkin verran, niin myös tässä työssä erityisesti aikataulujen osalta.

Toteutusvaiheessa suoritin kehittämistehtävän tiedonhankinnan ja kirjoitin yhdessä kehittämistyöryhmän kanssa varsinaiset ohjeet, eli kehittämistehtävän tuotoksen tiedonhankinnan pohjalta. Valmiit ohjeet arvioi ja kehittämistehtävän päätti tilaaja, tässä tapauksessa Palokan nuorisokodin varajohtaja. Tämä siksi, että varsinainen johtaja oli ollut osana prosessia ja oli esteellinen arvioimaan omaa työtään.

6 TIEDONHANKINTA JA AINEISTOJEN KÄSITTELY

Koko opinnäytetyön tiedonhankintaprosessi oli kolmiosainen. Se koostui Lastensuojelulain ja STM:n ohjeistuksen tutkimuksesta, vanhojen ohjeiden analyysistä ja nuorisokodin ohjaajien teemahaastatteluista sekä kolmantena vertaisarvioinnista. Nämä kaikki tuottivat tietoa, jota kehittämistyöryhmä hyödynsi laatiessaan lopullisia ohjeita. Kaikki kertynyt tieto kuten muistiinpanot ja muut aineistot tullaan tuhoamaan tämän opinnäytetyöprosessin päätteeksi.

6.1 Teemahaastattelujen toteutus ja tulokset

Teemahaastattelut, joilla kerättiin tietoa työntekijöiden näkemyksiä tuleviin ohjeisiin liittyen, toteutettiin kevään 2022 aikana kolmessa Jyväskylän kaupungin nuorisokodissa. Alun perin oli tarkoitus haastatella kaikista neljästä nuorisokodista 2 työntekijää. Yksi nuorisokoti ei kuitenkaan yllättäen halunnut osallistua haastatteluvaiheeseen. Emme kokeneet tätä kehittämistyöryhmässä ylitse pääsemättömäksi ongelmaksi, koska nuorisokotien enemmistö tuli edelleen kuulluksi. Päädyimme tilaajan kanssa siihen, että haastattelin kahdesta muusta nuorisokodista kahta ohjaajaa ja Palokan nuorisokodista neljää ohjaajaa. Palokan nuorisokodilla oli tilaajana halua käyttää haastatteluihin enemmän työntekijöiden työaikaa ja tehdä tarvittavat poikkeusjärjestelyt. Näin ollen haastatteluja kertyi suunnitellut 8 kappaletta. Haastateltavien valinta tapahtui

niin, että ehdotin jokaiselle nuorisokodille yhtä haastattelupäivää ja haastateltiin niitä työntekijöitä, jotka olivat tuona päivänä töissä. Näin ollen haastateltavien valinnassa toteutui satunnaisotanta. Yhdenkään nuorisokodin johtaja ei yrittänyt vaihtaa haastattelupäivää tai muutoin ohjailta sitä, ketä haastatellaan. Haastateltavia informoitiin heidän oikeuksistaan tutkimustiedotteella (liite 1) ja suostumus varmistettiin suostumuslomakkeella (liite 2). Tutkimuslupa (liite 3) oli haettu Jyväskylän kaupungin käytänteiden mukaisesti. Haastatteluissa toteutui anonymiteetti eli vastaajat vastasivat täysin nimettömästi. Alun pitäen vastauslomakkeissa (Liite 4) oli haastattelun päivämäärä, mutta sekin poistettiin, jotta tiettyjä vastaajia ei voinut yhdistää tiettyyn nuorisokotiin. Tämä siksi, että tilaajalla eli Palokan nuorisokodin johtajalla oli kaksoisrooli myös kehittämissuostumustehtävässä. Halusin ehkäistä tilanteen, jossa Palokan nuorisokodin johtaja Hietanen näkisi edes vahingossa alkuperäiset vastauslomakkeet ja voisi päivämäärästä päätellä, minkä nuorisokodin vastauksia ne ovat.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa kysymykset ovat kaikille samat, mutta haastattelijalla on mahdollisuus tarkentaa, tehdä lisäkysymyksiä tai kysyä toisin (Hirsijärvi & Hurme 2015, 47–49). Menetelmää puoltaa esimerkiksi kyselylomakkeeseen verrattuna se, että vaikean aiheen kohdalla lomakkeeseen saatetaan vastata ”en osaa sanoa”. Teemahaastattelussa haastattelija voi vastaavassa tilanteessa kysyä samaa asiaa hiukan toisin niin, että se kirvoittaa keskustelua. Hirsijärven ja Hurmeen (2015, 11) mukaan haastattelu on hyvä metodi silloin, kun halutaan ihmisten mielipiteitä ja toisaalta halutaan ymmärtää miksi ihmiset toimivat niin kuin toimivat.

Haastattelut etenivät vapaamuotoisena keskusteluna, jossa esitin apukysymyksiä eli toin keskusteluun käsiteltäviä teemoja. Teemahaastattelujen tutkimuskysymys oli: *Mihin seikkoihin työntekijät kaipaavat ohjeistusta hatkanuoren etsimiseen liittyen?* Tästä on johdettu haastattelujen ensimmäinen teema: *Mihin asioihin toivoisit ohjeistusta hatkanuoren etsimiseen liittyen?* Toisena teemana oli *Tiedätkö missä nykyiset ohjeet ovat?* Tämän teeman toivottiin tuottavan tilaajalle tietoa siitä, onko perehdytys onnistunut ja pitääkö uusien ohjeiden valmistuessa asiaan kiinnittää erityistä huomiota. Kolmannen teeman: *Mikä nykyisissä ohjeissa on hyvää?* tarkoitus oli varmistaa, että en poistaisi vanhoista ohjeista mitään sellaista, mikä koettiin nimenomaan työnte-

kijöiden puolesta hyväksi ja toimivaksi. Neljäs teema oli *Mikä on ollut mieleenpainuvaa hyvässä tai pahassa liittyen hatkanuoren etsimiseen?* Viimeisellä teemalla haluttiin antaa vastaajalle vapaa sana, muutoin kun kysymällä esimerkiksi ”Haluatko vielä sano jotain?” Toiveena oli, että tämä kohta toisi esiin ajatuksia ja pohdintoja, joita haastattelija ei osaisi itse kysyä.

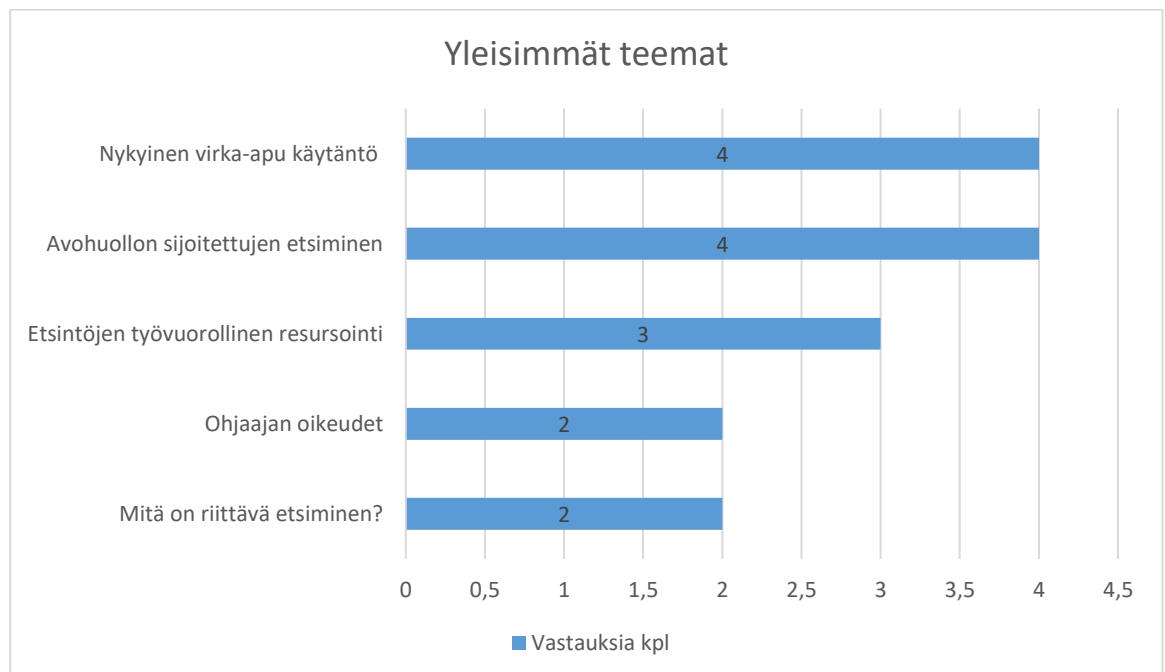
Haastattelut dokumentoitiin täyttämällä yhdessä haastateltavan kanssa haastattelulomaketta. Hirsjärvi ja Hurme (2015, 138) käyttävät tällaisesta nimitystä tiivistäminen, jossa haastattelija pyrkii tulkitsemaan ja peilaamaan mitä haastateltava haluaa sanoa. Esimerkiksi ”koet siis vaikeaksi olla sosiaalipäivystykseen yhteydessä?” Haastateltavalla on myös mahdollisuus tällöin korjata ”en tarkoita sitä”. Lomakkeen lisäksi haastattelutilanteet tallennettiin puhelimen nauhurilla, jotta päätelmiä voitiin tehdä myös jälkeinpäin vastauslomakkeita purettaessa. Nauhoittaminen oli tärkeää erityisesti viimeisen kysymyksen kohdalla, johon tuli tarinanomaisia vastauksia. Koko aineistoa ei litteroitu vaan ainoastaan tarvittavat osat eli ne, jotka eivät ole tulleet dokumentoiduksi selkeästi itse lomakkeelle. Käytännössä litterointia tarvittiin kahden haastateltavan kanssa, joiden vastaukset olivat hyvin polveilevia. He saattoivat todeta, että johonkin kohtaan heillä ei ole mielipidettä, mutta vastasivat kuitenkin kysytyihin asioihin myöhemmin jonkun toisen kysymyksen kohdalla. Näiden haastateltavien litteroinnista poimin tietyn teeman alle sopivat vastaukset ja sijoitin ne lomakkeella niille kuuluville paikoille. Päätelmien tekeminen suoraan tallenteesta, ilman koko aineiston litterointia on tavallista silloin, kun haastateltavia on vähän, eivätkä haastattelut ole kovin pitkiä (Hirsjärvi, Hurme 2015, 138).

Aineiston tutkimuksessa käytin laadullista sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi sopii kaikkiin laadullisen tutkimuksen tutkimuserinteisiin (Tuomi 2002, 110). Tavoitteena on ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä suhteessa tutkimuskysymykseen. Aineiston käsittelyn tässä vaiheessa yhdistin kunkin neljän teeman vastaukset. Näin ollen minulla oli neljä teemaa, joiden kunkin alla kaikkien vastaajien vastaukset sattumanvaraisessa järjestyksessä. Tämä anonymi aineisto oli kehittämistyöryhmän käytössä avoimesti, koska vastaajia ei voinut enää tunnistaa.

6.1.1 Työntekijöiden toiveet

Ensimmäisessä haastatteluteemassa kartoitettiin työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä he toivoisivat, että ohjeet hatkanuoren etsimiseksi sisältäisivät. Aikomukseni oli luokitella vastauksien asiakokonaisuuksia pääluokkiin ja alaluokkiin. Analyysin edetessä huomasin, että pääluokat riittävät, koska vastauksissa toistui varsin selkeästi tunnistettavat aiheet. Esimerkki saman teeman alle kuuluvasta hieman erilaisesta vastauksesta on ”Avohuollon sijoitettujen asemasta pitäisi olla joku linjaus.” ja toisen vastaajan ”Milloin avohuollon hatkalaisia etsitään?”. Molemmat kuuluivat pääluokkaan: Avohuollon sijoituksessa olevan hatkanuoren etsiminen.

Pääluokkia, joissa oli vähintään kaksi vastausta, muodostui viisi. Loput vastaukset jäivät yksittäisiksi. Viittä pääluokkaa vertasin määrällisesti toisiinsa ja muodostin näin viiden tärkeimmän työntekijätoiveen kokonaisuuden liittyen nimenomaan tutkimuskysymykseen; ”Mihin seikkoihin työntekijät kaipaavat ohjeistusta hatkanuoren etsimiseen liittyen?” Viisi teemaa ja niiden yleisyys olivat seuraavat:

Taulukko 1. Mihin asioihin toivoisit ohjeistusta hatkanuoren etsimiseen liittyen?

Kuten edeltävästä taulukosta käy ilmi, eniten toiveita esitettiin nykyiseen virka-apukäytäntöön ja avohuollon sijoitettujen etsimiseen liittyen. Virka-apukäytän-

nön asemaa selittää edellä mainittu poliisin linjamuutos virka-apuun. Aihe selvästi hämmentää työntekijöitä ja aiheuttaa epätietoisuutta. Haastattelujen ensimmäinen teema tuotti kehittämishankkeen kannalta uutta tietoa: kaikki viisi aihealuetta olivat sellaisia, joita vanhat ohjeet eivät käsitelleet.

6.1.2 Nykyiset ohjeet ja perehdytys

Haastatteluiden kaksi keskimmäistä teemaa kartoittivat perehdytystä ja tyytyväisyyttä nykyisiin ohjeisiin. Tulokset olivat yllättävät. Suurin osa eli viisi vastaajaa kahdeksasta ei tiennyt missä nykyiset ohjeet olivat tai oliko niitä. Kaksi vastaaja tiesi missä ohjeet olivat ja yksi epäili tietävänsä, mutta ei muistanut varmaksi. Tulosta voi selittää se, että yhdessä laitoksessa ei ollut lainkaan ohjeita ja toisessa lainaus lastensuojelulaista. Vain kahdessa laitoksessa oli siis sellaiset ohjeet, joihin työntekijöitä edes voisi perehdyttää. Samat viisi vastaajaa eivät luonnollisesti osanneet kertoa kolmannen teeman kohdalla mikä nykyisissä ohjeissa on hyvää. Keskusteluista välittyi kuva, että perehdytyksessä ei juuri ollut kiinnitetty huomiota hatkassa olevien nuorten etsimiseen. Tästä esimerkkinä vastaukset kuten:

”En osaa sanoa, koska en ole koskaan lukenut.”

”Olen lukenut laista pääkohdat omatoimisesti.”

”Ei hyvää, nykyohjeistus on vaillinainen.”

”Perehdytys on ollut vähän omalla vastuulla.”

Viimeinen vastaus erottui ainoana, joka antoi ymmärtää, että tämän henkilön koko perehdytys oli jäänyt vaillinaiseksi. Vain yksi vastaaja kahdeksasta tiesi missä nykyiset ohjeet ovat ja osasi kertoa mikä nykyisissä ohjeissa on hyvää:

”Asiat on loogisessa järjestyksessä, tärkeimmät asiat listattu. Ohjeet on hyvä lähtökohta toimia oikein.”

Nämä teemat eivät juuri tuoneet tietoa siitä, mikä nykyisistä ohjeista tulisi säilyttää. Sen sijaan ne antoivat tietoa perehdytyksen puutteista, jotka toivottavasti antavat tilaajalle mahdollisuuden korjata perehdytysprosessia.

6.1.3 Työntekijöiden vapaa sana

Neljännän teeman eli ”mikä on ollut mieleenpainuvaa hatkalaisten etsinnässä” vastauksien analysointi oli työläistä. Koska sana oli tavallaan vapaa, olivat

vastaukset hyvin kirjavia. Tässäkin teemassa käytin edelleen samaa menetelmää kuten aiemmin eli luokittelua teemoihin. Näissä vastauksissa syntyi teemoille myös alaluokkia. Esimerkki luokittelusta on pääluokka: Riittämättömät resurssit, alaluokka 1: sosiaalipäivystyksen resurssit, alaluokka 2: poliisin resurssit. Isoin osa vastauksista eli asioista, jotka vastaajat halusivat tutkijalle välittää, olivat huolta ja pettymystä riittämättömistä resursseista. Resurssien vähyyttä eri alaluokissa käsitteli kuusi vastausta. Kehittämistehtävän kannalta tieto oli toisarvoista. Näillä ohjeilla ei voida vaikuttaa resursseihin. Kuitenkin tämä tieto, samoin kuin tieto huonosta perehdyttämisestä on tilaajalle arvokasta, jos sitä halutaan hyödyntää muussa yhteydessä.

Tyytymättömyyden ja negatiivisten etsintäkokemusten jälkeen keskeiseksi luokaksi nousi ”Kommunikaatio”, joka mainittiin kolmessa vastauksessa. Hyvä kommunikaatio työryhmässä ja toisaalta viranomaisten suuntaan oli koettu onnistuneen (nuori palautui) etsimiskokemuksen kannalta ratkaisevaksi. Selkeää ja suunnitelmallista kommunikaatiota päätettiin näin ollen korostaa myös ohjeissa.

Eräällä vastaajalla oli positiivinen kokemus tilanteesta, jossa nuoren oma sosiaalityöntekijä oli tehnyt ohjeet sosiaalipäivystykselle viikonlopun ajaksi siitä, miten toimia korkean karkaamisriskin nuoren kanssa. Koska oma työntekijä tuntee useimmiten asiakkaan parhaiten, antaa tällainen toimintaohje selkänöjää sosiaalipäivystykselle, joka joutuu välillä tekemään päätöksiä esimerkiksi kiireellisestä sijoituksesta vajavaisilla tiedoilla ja kireällä aikataululla. Ohjeesta oli sovittu avoimesti nuoren ja huoltajien kanssa. Nuori tiesi, että toimimalla sovittun vastaisesti, riski joutua kiireellisesti sijoitetuksi oli todellinen. Kehittämistyöryhmä näki tällaisen tiedonsiirron niin toimivana, että se lisättiin sellaisenaan ohjeiden ”ennaltaehkäisy” alaotsikon alle.

6.2 Vanhojen ohjeiden analyysi

Vanhoilla ohjeilla oli tiedonhankinnassa kaksoismerkitys. Niitä analysoimalla hahmottui kehittämistehtävän lähtötilanne eli vanhojen ohjeiden puutteet. Hie-man yllättävää oli, että vain kahdella nuorisokodilla neljästä oli mainittavaa ohjeistusta hatkanuoren etsimisestä. Yhdessä nuorisokodissa ohjeita ei ollut ol-

lenkaan ja yhdessä ohjeet olivat kopio lastensuojelulain kohdasta 69 a. § *Lu- vatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen*. Kuten edellä on todettu useasti, tämä lainkohta on varsin niukkasanainen (liite 5). Näin ollen tämän nuorisokodin ohjeet eivät tarjonneet kuin keskeisimmät toimet hatkanuoren palauttamiseksi, mutta eivät lainkaan keinoja tai neuvoja miten palauttaminen tapahtuu.

Vanhojen ohjeiden analyysi muodostui käytännössä kaksien olemassa olevien ohjeiden ristiin vertailusta. Vanhoja ohjeita analysoitiin *yhdenmukaisuuden ja lainmukaisuuden* kriteereillä. Ohjeet vaihtelivat sekä sisällöiltään, pituudeltaan että tyyliltään. Karkeasti samaa tarkoittava asia oli sanottu ohjeissa hiukan eri tavoin. Pyrin poimimaan ohjeista kaikki asiat, jotka olivat sisällöllisesti samoja. En kiinnittänyt huomiota sanamuotoihin, kirjoitusasuun tai järjestykseen, vaan asiaan, jota kyseinen kohta ilmaisee. Kyse on niin sanotusta redusoinnista eli pelkistämisestä (Silius 2005). Redusoinnin jälkeen ohjeista oli nähtävissä se, mikä niistä oli *yhdenmukaista* eli mitkä seikat molemmissa nuorisokodeissa oli nähty tärkeänä.

Redusoinnin jälkeen aineistoa käsiteltiin samoin kuin haastatteluiden tuloksia eli teemoittelemalla. Kaksi redusoinnin jälkeen karkeasti samaa tarkoittavaa asiaa eri ohjeista muodostivat aina yhden teeman. Näitä teemoja oli 21 kappaletta. Asiakokonaisuutta tarkasteltiin seuraavaksi *lainmukaisuuden* kriteerin kannalta, eli sisältävätkö 21 teemaa lain silmissä vanhentunutta tietoa lastensuojeluun vaikuttavien lakien näkökulmasta. Näitä lakeja ovat lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, hallintolaki, perustuslaki sekä laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista. Kaikki 21 kohtaa käytiin siis yksitellen läpi ja katsottiin vastaako niiden sisältö lakia, jonka vaikutuspiiriin asia sisältyy. Kehittämistyöryhmä löysi kaksi kohtaa, jotka sisälsivät vanhentunutta tietoa. Ne liittyivät molemmat tiukentuneisiin käytäntöihin asiakastietojärjestelmän käytössä. Näiden lisäksi yksi kohta oli osin vanhentunut. Se koski rajoituspäätösten kirjoittamista myöhässä. Tämän lisäksi oli tiedossa, että vuoden 2020 lastensuojelulain muutokset olivat tuoneet kokonaan uusia asioita, joita vanhat ohjeet eivät voineetkaan kattaa. Näitä lisäyksiä olivat nuoren kuljettaminen ja tarkennus etsimisen päävastuusta.

6.3 Uusien ohjeiden laatiminen

Uusien ohjeiden rungon muodosti vanhojen ohjeiden 21 kohtaa ja kaksi lainmuutoksen tuomaa kohtaa. Vanhoista ohjeista säilytettiin lähes ennallaan esimerkiksi kehoitus seurata hatkaamista ennakoivia merkkejä, kuten repun ja puhelimen laturin ottaminen mukaan, kun nuori on lähdössä lyhyille menoille. Myös arvokkaita ammattieettisiä ohjeita, kuten asioiden tarkka kirjaaminen asiakastietojärjestelmään ja huolellinen raportointi seuraavalle työvuorolle, siirtyi vanhoista ohjeista sellaisenaan.

Kokonaisuuteen lisättiin tässä vaiheessa teemahaastatteluiden tarjoamat uudet asiakokonaisuudet. Viidestä uudesta kohdasta neljään oli ohjeistukseen tuleva tieto olemassa ja helposti löydettävissä. Etsintöjen resursoinnista ja avohuollon sijoitettujen etsimisestä linjasi käytännössä tilaaja itse eli Palokan nuorisokodin johtaja. Hän halusi ohjeistuksen neuvovan, että myös avohuollon sijoitettuja etsitään, ja että etsintöjä voi tehdä ylitöinä. Linjaukset toteuttivat erittäin hyvin lastensuojelulain henkeä siitä, että nuorta pitää etsiä viipymättä ja määrätietoisesti.

Kaksi muuta kohtaa eli virka-apukäytäntö ja ohjaajan oikeudet puolestaan löytyvät STM:n ohjeesta (2022) ja lastensuojelulaista. Koska ohjeistus virka-apukäytännöstä oli yksi haastatteluiden keskeisin tulos, panosti kehittämistyöryhmä tämän vuoksi paljon aikaa kyseisen asian muotoilemiseksi mahdollisimman selkeästi.

Vain viides kohta riittävästä etsimisestä vaati olemassa olevan tiedon soveltamista. Poliisi päätyi Koskelan surmaan liittyvässä esiselvityksessä siihen, että lastensuojelulaitoksen henkilökunta oli yrittänyt tavoitella henkirikoksen hatkassa ollutta uhria riittävästi. Ohjaajat olivat yrittäneet sekä soittaa että tavoittaa nuorta viestein, mutta häntä ei viikonlopun aikana etsitty fyysisesti. Poliisin johtopäätös oli, että lastensuojelua (laitos mukaan luettuna) ei ollut syytä epäillä virkarikoksesta. (Poliisi 2021.) Kehittämistyöryhmä muodosti tästä ennakkotapauksesta sen linjauksen, että nuoren tavoittelu on lain silmissä fyysisistä etsintää tärkeämpää. Näin ollen ohjeissa on korostettu nimenomaan tavoittelun tärkeyttä.

Viisi uutta ohjeiden kohtaa lisättiin olemassa olevaan runkoon kronologisesti. Esimerkiksi ohjeistus ohjaajan oikeuksista liitettiin kohtaan, jossa käsiteltiin toimintaa tavoitettaessa nuori. Lapsen luvaton poissaoleminen voidaan nähdä prosessina, jossa on alku, keskiosa ja loppu (Nieminen 2019,12). Tämän vuoksi myös ohjeet etenevät kronologisesti. Tätä tuki se seikka, että molemmat vanhat ohjeet etenivät kronologisesti. Myös taulukkomallia mietittiin, mutta se todettiin vaikeaselkoisemmaksi. STM:n hatkaohje (STM 2022) on toteutettu taulukko mallisena ja sen liitteeksi on jouduttu laatimaan lukuohjeet.

Ohjeiden kirjoitusasuna käytettiin enemmän sujuvaa yleiskieltä kuin kirjakieltä. Ohjeita tullaan todennäköisesti lukemaan kiireessä, joten selkeys on keskeinen kriteeri. Kotimaisten kielten keskus(s.a.) suosittaa käyttämään ohjeissa käskymuotoa eli imperatiivia. Pitkällisen pohdinnan jälkeen kehittämistyöryhmä päätyi kuitenkin näissä ohjeissa käyttämään indikatiivin preesensin passiivimuotoa (*tarkkaillaan, soitetaan*). Valinnalle oli kaksi perustetta. Sanamuodolla haluttiin korostaa sitä, että kaikki etsintään liittyvät toimet tehdään työryhmässä eli yhdessä. Toinen käytännönläheinen syy oli, että Palokan nuorisokodin perehdyttämiskansio, jonka osaksi ohje tulee, on kirjoitettu pääosin indikatiivissa.

6.4 Vertaisarviointi

Jotta kehittämistyöryhmä ei sokeutuisi omalle työlleen, haettiin näkemyksiä ulkopuolisilta tahoilta, eli suoritettiin vertaisarviointi. Viranomaistahoja edustivat Jyväskylän lastensuojelun virka-aikainen päivystys sekä Jyväskylän sosiaali- ja kriisipäivystys. Alun perin oli tarkoitus kuulla myös Sisäsuomen poliisin edustajaa, mutta STM:n ohjeistuksen myötä tätä ei enää nähty tarpeelliseksi. Ohjeet korostavat sosiaalipäivystystä viranomaisliikenteen solmukohtana, joka hoitaa yhteydenpidon poliisin suuntaan (STM 2022). Näin ollen päädyttiin siihen, että Jyväskylän päivystysten (sekä virka-aikainen että sosiaalipäivystys) näkemys ohjeista on paljon keskeisempi kuin poliisin.

6.4.1 Lähimmät viranomaistoimijat

Sosiaalihuollon päivystyksiltä haettiin vertaisarvioinnissa näkemystä siitä, ovatko ohjeet heidän työprosessinsa kannalta oikeanlaiset. Molemmissa ta-

pauksissa ohjeet arvioivat kunkin tiimin johtava sosiaalityöntekijä, eli arvio saatiin korkeimmalta mahdolliselta tasolta, joka kuitenkin on mukana operatiivisessa työssä eli tuntee nimenomaan käytännön toimintatavat. Arviointikysymykset eli seikat, joihin vähintään kehittämissryhmä odotti kommentteja, olivat:

- Onko ohjeissa jotain, joka on ristiriidassa teidän työprosessinne kanssa?
- Puuttuuko ohjeista mielestänne jotain?
- Onko ohjeissa mielestänne turhaa tai väärää tietoa?

Sosiaalipäivystyksen kohdalla johtavan sosiaalityöntekijän lisäksi kommentteja antoivat kaikki tiimin työntekijät, johtavan sosiaalityöntekijän toimiessa arvioinnin yhteyshenkilönä. Vertaisarviointi tapahtui sekä puhelimen että sähköpostin välityksellä. Viestiminen oli vuorovaikutteista eli päivystysten näkemyksiin pyydettiin tarkennuksia ja toisaalta päivystysten suunnasta haluttiin selventää joitain asioita. Viestinvaihdon lopuksi molemmista päivystyksistä lähetettiin ko-koava sähköposti, jossa oli arvioinnin tulokset.

Virka-aikaisen päivystyksen johtava sosiaalityöntekijä ei löytänyt ohjeista mitään puutteita, eikä hän myöskään ehdottanut mitään lisäyksiä. Hän kiinnitti huomiota ohjeiden yksityiskohtaisuuteen. Hänen mukaansa on hyvä, että ohjeissa on ”itsestäänselvyyksiä”, kuten huoltajille soittaminen. Ohjeiden tulisi hänen mukaansa olla sellaiset, että niiden avulla täysin kokematon sijainen pystyy toimimaan oikein.

Jyväskylän sosiaalipäivystyksellä oli ohjeisiin kaksi lisäysehdotusta. Heidän toiveestaan ohjeisiin lisättiin muistutus siitä, että avohuollon tukitoimena sijoitettun nuoren vanhemmat voivat itse tehdä katoamisilmoituksen hätäkeskukseen. Toisena lisäyksenä päivystys ehdotti ohjeiden alkupuolelle selvennystä, että akuutissa tilanteessa, jossa epäiillään nuoren olevan vaaraksi itselleen, soitetaan ensin hätäkeskukseen ja sitten sosiaalipäivystykseen. Asia on kerrottu ohjeissa myöhemmin, mutta kehittämistyöryhmä koki ehdotuksen aiheellisenä ja asia lisättiin myös ohjeiden alkupuolelle. Sanamuotoja pohdittiin avoimesti yhdessä ajatuksia vaihtaen.

6.4.2 Helsingin kaupungin käytännöt

Vertaisarviointi piti saada myös Helsingin kaupungilta ja sen perinteikkäältä Naulakallion lastenkodilta. Helsinki valikoitui vertailukaupungiksi, koska siellä on suuret asiakasmäärät ja toisaalta, koska Helsinki on lähivuosina päättänyt lisätä omia sijaishuollon laitospaikkoja (Helsingin kaupunki 2021), samoin kuin Jyväskylä, joka avaa kesällä 2022 kaupungin viidennen oman nuorisokodin. Naulakallion vertaisarvioinnin tarkoitus oli selvittää, onko heillä käytössään hatkaamista koskevia ohjeita ja millaiset ne mahdollisesti ovat.

Sovin puhelimesta alustavasti Naulakallion johtajan kanssa, että hän on miinuun yhteydessä seuraavana päivänä ja kommentoi asiaa. Sovittuna kellonai- kana sain Naulakalliosta tekstiviestin, jonka mukaan yhteyttä otetaankin vasta seuraavana päivänä. Seuraavana päivänä yhteydenottoa ei kuitenkaan tullut. Yritin saada seuraavan viikon aikana Naulakalliosta kommenttia asiasta siinä kuitenkaan onnistumatta. Vertaisarviointi jäi näin Helsingin kaupungin koh- dalta toteutumatta.

6.5 Ohjeiden testaus ja viimeistely

Vertaisarvioinnin tietojen valossa jälkeen ohjeet käytiin vielä kertaalleen läpi kohta kohdalta ja tehtiin tarvittavat muutokset. Tämän jälkeen lähes valmiita ohjeita verrattiin Palokan nuorisokodin lähikuukausien hatkatapauksiin. Kehit- tämisryhmä halusi tietää etenivätkö tilanteet kunkin nuoren kohdalla niin, että näillä ohjeilla olisi pystytty puuttumaan ko. tapauksiin. Koska työskentelen si- jaisena Palokan nuorisokodilla, ei aitojen asiakastilanteiden käsittelyyn liittynyt eettistä ongelmaa. Tämän ”testaamisen” seurauksena muutama kohta vaihtoi vielä paikkaa ja sama asia lisättiin muistutuksen vuoksi useampaa kohtaan. Tästä esimerkkinä on vanhemmille soittaminen, joka nähtiin tarpeelliseksi tois- taa, koska se oli lähikuukausien tapauksissa jäänyt joskus tarpeettoman myö- häiseksi. Nämä muutokset eivät siis perustuneet kehittämistehtävän perustie- donhankintaan vaan olivat teorian soveltamista käytäntöön. Tätä lähestymista- paa tukee työelämän tutkimusavusteisen kehittämisen ajatus: kehittämistä ei toteuteta tutkimuksen ehdoilla, vaan tutkimus tukee kehittämistoiminnan to- teuttamista (Seppänen-Järvelä 2006, 24–25).

6.6 Ohjeiden luovutus ja palaute

Valmiit ohjeet (liite 6) luovutettiin Palokan nuorisokodin käyttöön 27.5.2022. Ohjeet vastaanottivat johtaja sekä varajohtaja, joka myös arvioi ohjeet. Ohjeet olivat sähköisessä muodossa muistitikulla word-tiedostona, koska ohjeet liitetään osaksi perehdytyskansiota. Ohjeet saavat muotoilunsa kunkin nuorisokodin perehdytyskansioon muotoilun mukaan. Ohjeiden ulkoasu on kuitenkin sellainen, että ne voi tarvittaessa tulostaa ja nitoa fyysiseksi ohjelehtiseksi. Sähköisten ohjeiden välittämisestä muiden nuorisokotien sekä yhteistyökumppaneiden käyttöön vastaa Palokan nuorisokoti. Jatkossa ohjeiden tekijänoikeus, eli päätösvalta ohjeiden päivittämisestä tai muuttamisesta on Jyväskylän kaupungilla. Oma suositukseni on, että ohjeita tarkastettaisiin ainakin kerran vuodessa ja aina kun laki joltain osin muuttuu. Palokan nuorisokodin varajohtaja arvioi palautteessaan, että ohjeista tuli tarkoituksenmukaiset ja onnistuneet.

7 POHDINTA

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa ohjeistus, joka auttaa työntekijöitä toimimaan oikein nuoren poistuessa luvottomasti nuorisokodista. Ohjeistukselle asetettiin tavoitteeksi olla ajantasainen ja lainmukainen sekä selkeä. Kehittämistyön tuloksena syntyi hatkanuoren etsimiseen ohjeistus, missä annetaan selkeät ja yksityiskohtaiset ohjeet työntekijöille, miten lastensuojeluyksikön työntekijöiden tulee toimia tilanteessa, jossa nuori on luvottomasti poistunut tai jättänyt palaamatta nuorisokodille. Yhtenäiset ohjeet auttavat takaamaan kaikille Jyväskylän nuorisokotien asukasnuorille yhdenmukaisen kohtelun hatkatilanteessa.

Omalta kannaltani opinnäytetyön prosessi sujui hyvin ja kommunikaatio tilaajan kanssa oli sujuvaa. Voin toisaalta todeta, että tekoprosessi oli raskas, koska tein opinnäytetyötä päällekkäin muiden opintojen, kolmivuorotyön ja pikukulapsiarjen kanssa.

Työelämän tutkimusavusteinen kehittämisprosessi sopi tähän työhön hyvin. Tutkimuksen kautta saatiin riittävästi tietoa kehittämistehtävän onnistuneeseen toteuttamiseen. Jälkikäteen ajatellen muutamia asioita olisi kehittämissankkeessa voinut tehdä toisin. Tutkimuksen laadun kannalta olisi ollut parempi, että haastattelut olisi toteutettu kaikissa nuorisokodeissa alkuperäisen

suunnitelman mukaisesti. Teemahaastatteluja olisi myös voinut olla enemmän, esimerkiksi neljä jokaisessa nuorisokodissa. Haastattelujen aikaan Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimessa oli kuitenkin edelleen tiukat koronarajoitukset. Haastatteluiden järjestäminen toteutuneessa laajuudessa oli resurssien kannalta järkevintä.

Eettisestä näkökulmasta kehittämistehtävään ei liittynyt suuria ongelmia. Teemahaastatteluiden aikana noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita (TENK 2019). Laajemmin ajateltuna eettiset linjaukset tehtiin aina kehittämistyöryhmässä. Saatoin kysyä nuorisokodin johtajalta viimeisen näkemyksen, jos jonkun asian eettinen näkökulma mietitytti.

Haluan tuoda vielä ilmi teemahaastatteluiden sekundaariset tulokset eli vastaajien kokemuksen siitä, että perehdytys voisi toimia Jyväskylän nuorisokodeissa paremmin ja toisen seikan eli muiden viranomaisten resurssien riittämättömyyden. Tein perehdytyksen ongelmista tilaajalle erillisen yhteenvedon, jota voi hyödyntää esimerkiksi perehdytyskansion seuraavan päivityksen yhteydessä. Työntekijöiden turhautumista viranomaisresurssien riittämättömyyteen ei voi ratkaista nuorisokodeissa, mutta asian käsitteleminen esimerkiksi työnohjauksen keinoin voisi olla järkevää. Työntekijöiden huoli viranomaisresurssien vähyydestä olisi hyvä saada ylempien esimiesten tietoon.

Tiedostan, että tässä kehittämishankkeessa ei kuultu nuoria ollenkaan. Tämä tarjoaa mahdollisuuden jatkotutkimukselle. Selvittämällä esimerkiksi nuorten omia näkemyksiä hatkaamisen syistä voisi hatkaamisen ennalta ehkäisyyn tuottaa saman tyyppisenä kehittämistehtävänä omat yksityiskohtaisemmat toimintaohjeet tai uusia työskentelymenetelmiä. Ohjeiden päivitys vuoden kuluttua tarjoaa myös hyvän jatkotutkimuksen aiheen esimerkiksi käyttäjätyytyväisyyskyselyn muodossa. Ovatko ohjeet vastanneet työntekijöiden odotuksia?

LÄHTEET

Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Forsberg H. & Linnas H. 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Lapsen kaltoinkohtelu. Toim. Söderholm A., Halila R., Kivitiie-Kallio S., Mertsola J. & Niemi S. Helsinki: Duodecim oy.

Guest K. & Baker A., Storaasli R. (2008) The Problem of Adolescents AWOL from a Residential Treatment Center. Residential Treatment for Children & Youth. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08865710802533431?needAccess=true> [viitattu 6.4.2022].

Haapasalo, M. Hatkassa-hankeen koordinaattori. Puhelinkeskustelu 20.4.2022.

Helsingin kaupunki. 2021. Sosiaali- ja terveystoimiala. Käyttösuunnitelma 2021. Saatavissa: https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/2021/tulosbudjetti_2021_sote.pdf [viitattu 28.3.2022].

Hietanen, P. 2022. Palokan nuoriskodin johtajan haastattelu 3.11.2021.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008 Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Isoniemi S. 2019. Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta.

Väitöstutkimus. Vaasan yliopisto. Saatavissa:

<https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/8186/978-952-476-865-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 16.1.2022].

Kantola, A. 2021. Karku-matkalla ollut 15-vuotias löi poliisia useita kertoja hehdelmä veitsellä. *Helsingin Sanomat* 1.2.2021 Verkkolehti. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007775948.html> [viitattu 3.4.2022].

Kotimaisten kielten keskus. s.a. Ohjeita ohjeiden tekijöille. WWW-dokumentti Saatavissa: https://www.kotus.fi/ohjeet/hyvan_virkakielen_ohjeita/millaisia_ovat_toimivat_ohjeet_ja_kysymykset/ohjeita_ohjeiden_tekijoille [viitattu 20.5.2022].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelun käsikirja. 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 13.9.2019. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu> [Viitattu 4.4.2022].

Lehtonen, I. & Telén, J. 2013. Hatkassa. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto.

Nieminen, R. 2019. Monialainen yhteistyö lapsen poistuessa luvatta sijaishuoltokäytännöstä. SeAMK. Sosiaalialan ylempi AMK-tutkinto. Opinäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/260759/Nieminen_Riikka.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 15.3.2022].

Pesäpuu Ry. 2022. Hatkassa-hanke käynnistyy – Maija Haapala aloitti Pesäpuussa. WWW-dokumentti. Päivitetty 7.3.2022. Saatavissa: <https://pesapu.fi/2022/03/hatkassa-hanke-kaynnistyy-maija-haapala-aloitti-pesapuussa/> [viitattu 28.3.2022].

Poliisihallituksen ohje 2015–231. 2015. Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi.

Poliisilaki 22.7.2011/872.

Rantavaara, M. & Kantoa, A. 2020. Uutta tietoa 16-vuotiaan surmasta Koskessa. *Helsingin Sanomat*. 18.22.2020. Verkkojlehti. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007691111.html> [viitattu 3.4.2022].

Rosberg, J. 2022. Yhteinen toimintaohje selkeyttää vastuita lastensuojelun luvattomissa poissaoloissa. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Päivitetty 25.3.2022. Saatavissa: <https://stm.fi/-/yhteinen-toimintaohje-selkeyttaa-vastuita-lastensuojelun-luvattomissa-poissaoloissa> [viitattu 28.3.2022].

Räty, T. 2019 Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. (4. uudistettu painos) Helsinki: Edita.

Seppänen-Järvelä R. & Karjalainen V. (toim.) 2006. Kehittämistyön risteyskiä. Helsinki: Stakes.

Silius, K. 2005 .Sisältöanalyysi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/6061488-Sisallonanalyysi-sisalto.html> [viitattu 28.1.2022].

Sisä-Suomen poliisin sähköposti Jyväskylän lastensuojelulaitosten johtajille ja sijaishuollon johtaville sosiaalityöntekijöille 17.2.2022.

STM. 2022. Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa. Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. 25.3.2022. Saatavissa: https://stm.fi/documents/1271139/1359574/Virka-aputaulukko_FI.pdf/f5eb11ff-c5e0-3f6d-7b5b-3ed67d3adeb1/Virka-aputaulukko_FI.pdf?t=1648191073479 [viitattu 1.4.2022].

Sumuvuori, S. 2019. Integroitu kirjallisuuskatsaus lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamisen syy- ja riskitekijöihin kohdistuvasta kansainvälisestä tutkimustiedosta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu-tutkielma. PDF-dokumentti Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117439/SumuvuoriSusanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 10.1.2022].

TENK. 2019. Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohje. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakoarvioinnin-ohje> [viitattu 1.5.2022].

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009 tutkimuksellinen kehittämistoiminta - Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere 2009.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

TUTKIMUSTIEDOTE

Toiminta hatkanuoren etsimiseksi Palokan nuorisokodissa

Opinnäytetyöntekijä

Aki Niininen

Yhteyshenkilö tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä:

Aki Niininen Puh. +35804xxxxxxx,

Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on päivittää käytännön ohjeet hatkanuoren etsimiseksi Palokan nuorisokodissa. Syntyviä ohjeita on mahdollista käyttää myös muissa Jyväskylän kaupungin neljässä sijaishuollon yksikössä.

Pyyntö osallistua opinnäytetyöhön

Pyydämme sinua osallistumaan tähän opinnäytetyöhön. Sinulla on mahdollisuus tehdä kysymyksiä opinnäytetyöstä, kun olet perehtynyt tähän tiedotteeseen ja tiedotteen liitteenä olevaan tietosuojaselosteeseen, mikäli opinnäytetyössä käsitellään henkilötietoja. Tämän jälkeen sinulta pyydetään suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voit keskeyttää osallistumisesi koska tahansa. Mikäli keskeytät osallistumisen tai peruutat suostumuksen, keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimustuloksia ja kerättyä aineistoa voidaan käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voida tunnistaa. Tutkimuksesta ei valmistu tulosta tai yhteenvetoa vaan haastatteluiden vastukset ovat taustatutkimuksen materiaalia.

Henkilötietojen käsittelyperuste: Tutkittavan suostumus

Oikeus saada pääsy tietoihin

Oikeus oikaista tietoja

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetus sisältää tutkimustarkoitukseen liittyvän erityisen poikkeuksen tähän liittyen)

Oikeus rajoittaa tietojen käsittelyä

Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen (ei koske täysin manuaalista henkilötietojen käsittelyä)

Henkilötietojen käsittelyperuste: Käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tieteellisen tutkimuksen suorittamiseksi

Oikeus saada pääsy tietoihin

Oikeus oikaista tietoja

Oikeus rajoittaa tietojen käsittelyä

Oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA

Toiminta hatkanuoren etsimiseksi Palokan nuorisokodissa

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK, Sosiaali- ja terveysala

Aki Niininen

Olen lukenut ja ymmärtänyt saamani tutkimustiedotteen.

Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen opinnäytetyöstä Ymmärrän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin opinnäytetyötä koskeviin kysymyksiini. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani opinnäytetyöhön. Olen saanut riittävät tiedot oikeuksistani, opinnäytetyön tarkoituksesta ja sen toteutuksesta sekä opinnäytetyön hyödyistä ja riskeistä. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan opinnäytetyöhön. Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumukseni, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan, että annan suostumukseni opinnäytetyöhön osallistumiseen.

Päiväys ja paikka

Tutkittavan allekirjoitus

Tutkittavan nimenselvennös

Opinnäytetyöntekijälle. Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta jäävät opinnäytetyöntekijän arkistoon. Tutkimustiedote ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Mikäli tutkimuksen kohteena on alaikäinen, mutta henkilötietoja ei kerätä, vanhemmille tai sosiaalityöntekijöille tms. annetaan tutkimustiedote sekä pyydetään suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta, mutta tietosuojailmoitusta ei ole välttämätöntä tehdä.

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

OPISKELIJA

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

1 / 2

Opiskelijanumero 2000597	Virtailiset etunimet Aki Aleksi
Sukunimi Nininen	
Lähiosoite [REDACTED]	Postinumero ja -toimipaikka [REDACTED]
Sähköposti [REDACTED]	Puhelin [REDACTED]
Toimipiste ja koulutusohjelma XAMK Mikkeli, sosiaalialan koulutusohjelma	
Suuntautumisvaihtoehto ja ryhmätunnus Lastensuojelu, Somi20KM	

TOIMEKSIANTAJA

Toimeksiantaja ja yritys/yhteisö Palokan nuorisokoti	Yrityksen/yhteisön yhteyshenkilö Petka Hietanen
Lähiosoite Korpumäentie 2	Postinumero ja -toimipaikka 20270 Palokka
Sähköposti petka.hietanen@jyvaskyla.fi	Puhelin [REDACTED]

OPINNÄYTETYÖN HANKKEISTUS

☐ Toimeksiantaja maksaa opinnäytetyöstä opiskelijalle tai ammattikorkeakoululle korvauksen, josta on kirjallisesti sovittu ennen opinnäytetyön aloittamista.
☒ Opinnäytetyöllä on toimeksiantajan puolelta nimetty ohjaaja ennen opinnäytetyön aloittamista.
☒ Toimeksiantajan tarkoituksena on alusta lähtien hyödyntää opinnäytetyön tuloksia toiminnassaan.

OPINNÄYTETYÖN OHJAUS

Ohjaaja(t) opettaja(t) Mauno Saksio
Sähköposti mauno.saksio@xamk.fi
Yrityksen/yhteisön ohjaaja(t) Petka Hietanen
Sähköposti petka.hietanen@jyvaskyla.fi

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

2 / 2

OPINNÄYTETYÖ

Opinnäytetyön aihe (max. 200 merkkiä) Palokan nuorisokodin ohjeistus hatkanuorten etsimiseksi	
Kehittämis- tai tutkimustavoite ja toimeksianto (max. 300 merkkiä) Tämän toiminnallisen loppuyön tarkoitus on kehittää/päivittää nuorisokodin hatkanuorten etsimiseen liittyvät ohjeet.	
Keskiseit menneleimat (max. 300 merkkiä) Ohjeet tulevat sisältämään laatuvarojen sanelemat pakolliset kohdat, sekä työntekijöiden työtä helpottavat käytännöt ja neuvot. Osana ohjeiden laatimista nuorisokodin henkilökunnalle toteutetaan teemahaastattelut joissa selvitetään mikä nykytilanteessa vaatii lisää ohjeistusta.	
Opinnäytetyön aloitus 1.1.2022	Opinnäytetyön luovutus toimeksiantajalle 4.5.2022
Opinnäytetyö täyttää Tilastokeskuksen T & K määritelmän *) ☐ Kyllä ☒ Ei	

*) T & K määritelmän saa opintotoimistosta tai Internetistä.
<http://www.tilastokeskus.fi/tietokas.html>

OPINNÄYTETYÖN SOPIMUSEHDOT

<p>Opinnäytetyön ohjaus ja vastuu Vastuu opinnäytetyön tekemisestä ja tuloksista on opiskelijalla. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun vastuu rajoittuu opinnäytetyön tavanomaiseen ohjaukseen. Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön kaikki opinnäytetyön tekemisessä tarvittavat tiedot ja aineistot sekä ohjaamaan opinnäytetyötä toimeksiantajajärjestönsä näkökulmasta.</p> <p>Oikeudet tuloksiin ja muihin opinnäytetyöhön liittyviin aineistoihin, laitteisiin ja sovelluksiin. Tekijänoikeus ja omistusoikeus opinnäytetyön tuloksiin kuuluu opinnäytetyön tekijälle. Toimeksiantaja saa käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin ja niiden kaupalliseen hyödyntämiseen aiheetaan sopimalla niistä erikseen opinnäytetyön tekijän kanssa. Opinnäytetyön tekijä on velvollinen raporttomaan opinnäytetyön tulokset toimeksiantajalle.</p>	<p>Tulosten julkaiseminen ja luottamuksellisuus Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan julkinen. Mikäli opinnäytetyö sisältää liikesalaisuuksia tai muita julkisuudessa salassa pidettäviksi määriteltyjä tietoja, on opinnäytetyön raportti laadittava niin, että tietojen luottamuksellisuus säilyy. Tarvittaessa salassa pidettävät tiedot on jätettävä työn tausta-aineistoon. Opinnäytetyö voidaan julkaista myös Internetissä.</p> <p>Opinnäytetyön osapuolet (opiskelija, toimeksiantaja ja opinnäytetyön ohjaaja) sitoutuvat pitämään salassa kaikki opinnäytetyön tekemisessä ja sitä edeltävissä tai sen jälkeisissä neuvotteluissa esin tulevat luottamukselliset tiedot ja asiakirjat sekä pidättäytymään käyttämästä hyväksyen toisen osapuolen ilmaisemia luottamuksellisia tietoja ilman erillistä lupaa.</p> <p>Opinnäytetyön kustannukset ja niiden korvaaminen Opinnäytetyöstä mahdollisesti aiheutuvien kustannusten (ml. aineistojen hankinta, raaka-aineet, matkat, työkorvaus jne.) korvaamisesta sopivat toimeksiantaja ja opiskelija keskenään. Päätöksenteosta Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu ei vastaa yksittäisen opinnäytetyön kustannusten korvaamisesta.</p>
--	---

Olemme yhteisesti sopineet opinnäytetyön toteutuksesta ja ohjauksesta yllä sovitulla tavalla.

ALLEKIRJOITUKSET

PAIKKA, PÄIVÄYS JA TOIMEKSIAANTAJAN EDUSTAJAN ALLEKIRJOITUS		
Jyväskylässä	04 / 04	20 22
PAIKKA, PÄIVÄYS JA OPISKELIJAN ALLEKIRJOITUS		
Jyväskylässä	04 / 04	20 22
PAIKKA, PÄIVÄYS JA OHJAAVAN OPETTAJAN ALLEKIRJOITUS		
Mikkeli	07 / 04	20 22

Tämä sopimus on kirjotettu kolmena kappaleena, yksi toimeksiantajayritykselle, toinen opiskelijalle ja kolmas opintotoimistoon rekisteröintä varten.

Aki niininen

Haastattelulomake

Somi20km

11.2.2022

1. Mihin seikkoihin toivoisit ohjeistusta hatkanuoren etsimiseen liittyen?
2. Mikä nykyisissä ohjeissa on hyvää?
3. Mikä on ollut mieleenpainuvaa hyvässä tai pahassa liittyen hatkanuoren etsimiseen?

69 a § (12.4.2019/542)

Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

Jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (*laitos*) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen sekä ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämistävasta päättää lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Kiireellisissä tilanteissa lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämistävasta päättää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan on viipymättä ilmoitettava päätöksestä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lapsen kuljettamisen saa toteuttaa vain laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva työntekijä, jolla on tässä laissa tarkoitettu ammatillinen pätevyys, 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu toimivaltainen viranomainen. Lapsen etsintää ja kuljettamista ei saa toteuttaa ostopalveluna. Lapsen etsinnästä ja kuljettamisesta on tehtävä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain (254/2015) mukaisesti kirjaukset lapsen asiakasasiakirjoihin. Edellä 3 momentissa tarkoitettu lasta kuljettava henkilö saa tehdä lapselle 66 §:ssä säädetyin edellytyksin ja tavoin henkilöntarkastuksen kuljetukseen käytettävässä autossa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi. Lisäksi lapsen hallussa olevat 65 §:n 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet saadaan ottaa kuljettamisen ajaksi lasta kuljettavan henkilön haltuun. Ellei haltuun otettua ainetta tai esinettä palauteta lapselle kuljettamisen jälkeen, asiasta on tehtävä päätös siten kuin 65 §:n 2 momentissa säädetään.

Lapsen kuljettamisen aikana 3 momentissa tarkoitettu lasta kuljettava henkilö saa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi pitää lasta lyhytaikaisesti kiinni kuljetukseen käytettävässä autossa, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi välttämätöntä. Kiinnipito on toteutettava lapselle turvallisella, hänen ikänsä, sukupuolensa, kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa sekä yksilöllinen tilanteensa huomioivalla tavalla. Kiinnipito on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kiinnipitämiseen turvautuneen henkilön on annettava laitoksen johtajalle siitä kirjallinen selvitys. Lapsen terveydentila on tutkittava, jos kiinnipitämisestä aiheutuu lapselle vammoja tai fyysisiä jälkiä tai jos lapsi sitä pyytää. Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

Toiminta nuoren poistuessa lastensuojelulaitoksesta luvottomasti.

Ennakointi:

- Tarkkaillaan hatkaamista ennakoivia merkkejä, kuten päihdepuheita tai suunnitelmia, jotka eivät vastaa nuoren menoja.
- Käsitellään nuoren kanssa avoimesti aikuisten huoli hatkaamisaikeista.
- Ei jätetä nuorta yksin, vaan panostetaan keskusteluihin ja omaohjaaja-aikaan.
- Kartoitetaan lapsen läheisverkoston voimavaroja ja kannustetaan positiiviseen yhteydenpitoon.
- Panostetaan huolen välittymiseen raportilla myös seuraavalle vuorolle.
- Tarkkaillaan hatkaamisen viittä käytännön asioita kuten:
 - Iso reppu menoille lähtiessä
 - Puhelimen laturin ottaminen lyhyille menoille
 - Viikkorahojen tiedustelu etukäteen
 - Ehdottomuus menosuunnitelmissa. Esim. tarjottu kyyti ei kelpaa.
- Jos hatkat ovat toistuvia tai hatkariski ilmeinen, voi nuoren omaa sosiaalityöntekijää pyytää tekemään valmiit toimintaohjeet sosiaalipäivystykselle, joissa ohjeistetaan esimerkiksi missä tilanteessa tulisi tehdä päätös kiireellisestä sijoituksesta. Järjestelystä kerrotaan avoimesti nuorelle ja huoltajille.

Hatkatilanteessa toimiminen:

- Jos epäillään nuoren poistuneen luvottomasti nuorisokodilta, pyritään ensimmäisenä saamaan yhteys nuoreen puhelimella. Soittojen lisäksi tekstiviestit tai Whatsapp, sen mukaan mitä viestikanavaa nuori itse on käyttänyt. Otetaan yhteys huoltajiin ja pyritään selvittämään nuoren olinpaikka. Nuorta voi tavoitella myös sisarusten ja kavereiden kautta.
- Tehdään tilannearvio yhdessä työryhmän kanssa:
 - Missä nuori mahdollisesti on?
 - Milloin häneen on viimeksi saatu yhteys?
 - Onko mahdollista, että nuori on käsittänyt esim. kotiintuloajan väärin tai puhelimen akku on loppunut?
 - Kuinka suuri huoli nuoren hyvinvoinnista on?
- **Jos työryhmä tulee siihen tulokseen, että nuori on poistunut luvottomasti laitoksesta, aloitetaan seuraavat toimet:**
 - Arkipäivisin yhteys nuoren omaan sosiaalityöntekijään tai virka-aikaiseen päivystykseen. Iltaisin ja viikonloppuna sosiaalipäivystykseen.
 - Jos on akuutti huoli nuoren hengestä ja terveydestä (esim. itsetuhoisuus), ensin soitto hätäkeskukseen ja vasta sen jälkeen sosiaaliviranomaisille.
 - Sosiaalityöntekijälle kerrotaan tarkasti nuoren tilanne ja nuorisokodin näkemys asiasta faktoihin perustuen. Sosiaalityöntekijä tekee tietojen pohjalta päätöksen jatkotoimista. **Päätöksen kiireellisestä sijoituksesta ja virka-apupyynnöstä poliisille tai pyynnön lapsen etsintäkuuluttamisesta (olinpaikkailmoitus) tekee aina sosiaalityöntekijä.** Ohjaaja(t) pyrkivät antamaan mahdollisen tarkat ja perusteelliset tiedot näiden päätöksiä tueksi.

- Viimeistään tässä vaiheessa otetaan yhteys nuoren huoltajiin, vaikka heillä ei olisi aktiivista roolia nuoren elämässä. Kerrotaan tilanne ja sovitaan yhteydenpidosta (esim. haluavatko vanhemmat, että soitetaan yöaikaan, vai riittääkö tekstiviestillä tiedottaminen).
 - Heti tilanteen salliessa lähdetään etsimään nuorta.
 - Tehdään kaikista toimenpiteistä nuoren asiakaskertomukseen tarkat merkinnät.
 - Tarvittaessa tehdään LsL 69 a §:n mukainen päätös luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisesta.
- Avohuollon tukitoimena sijoitetun nuoren kohdalla vanhempia voi pyytää tekemään itse ka-toamisilmoituksen hätäkeskukseen. Muilta osin avohuollollista nuorta tavoitellaan ja etsitään aivan samoin kuin kiireellisesti sijoitettua tai huostaan otettua nuorta. Vasta jos oma sosiaalityöntekijä, virka-aikainen päivystys tai sosiaalipäivystys linjaa, että nuoresta ei ole huolta ja sijoitus katsotaan päättyneeksi, voidaan tavoittelu lopettaa.

Nuoren etsiminen ja palauttaminen:

- **Hatkannutta nuorta etsitään aina kun se on mahdollista.**
- Työryhmä valitsee keskuudestaan etsintöjen koordinaattorin, joka huolehtii yhteydenpidosta vanhempiin ja viranomaisiin.
- Sovitaan mihin puhelimeen etsijät soittavat ja mikä puhelin jätetään viranomaisliikenteelle.
- Etsintää tehdään **työparina** aktiivisesti ja suunnitelmallisesti vallitsevan tiedon valossa. Esi-merkiksi nuorelle tutuissa kaupunginosissa tai tunnettujen kavereiden kotien liepeillä.
- Tilanteen vaatiessa etsintää saa tehdä ylitöinä.
- Töihin voidaan myös soittaa lisähenkilöitä, jos nuoresta on varma havainto tai luotettava vinkki olinpaikasta, eikä etsintään ole muutoin resursseja.
- Kun nuori tavataan tai paikallistetaan, yritetään hänet keskustelun keinoin saada palaamaan. Tarvittaessa pyydetään asiaa sillä hetkellä hoitavaa sosiaalityöntekijää puhumaan puhelimessa nuoren kanssa.
- Jos nuori yrittää poistua paikalta, häntä seurataan kertoen samalla rauhallisesti, että ohjaajat seuraavat nuorta niin kauan kuin on tarpeellista. Nuorta ei saa pysäyttää tai pitää paikallaan voimakeinoin. Ohjaaja voi tilanteen vaatiessa olla koko ajan yhteydessä virka-aikaiseen päivystykseen/sosiaalipäivystykseen konsultoiden miten toimitaan.
- Jos palautustilanne eskaloituu ja nuori vaarantaa itsensä tai jonkun sivullisen, aina soitto **hätäkeskukseen!** Ohjaajalla on hätävarjelun puitteissa oikeus estää nuorta vahingoittamasta itseään (esimerkiksi hyppäämällä korkealta tai juoksemalla auton alle). Soitto hätäkeskukseen myös silloin, jos nuori on tavattaessa vaarallisesti päihtynyt.
- Nuoren kuljettaminen takaisin laitokseen tapahtuu aina kun mahdollista laitoksen autolla kahden ohjaajan voimin. Jos nuori alkaa käyttäytyä ajon aikana väkivaltaisesti, on ohjaajalla oikeus pitää nuorta kiinni lyhytaikaisesti. Jos nuori on lähtökohtaisesti väkivaltainen, voi oma sosiaalityöntekijä tai virka-aikainen päivystys/sosiaalipäivystys pyytää poliisilta kuljettusta virka-apuna.
- Kun nuori on saatu autoon, ilmoitetaan asiasta nuorisokodille/etsinnän organisaattorille, jolloin nuorisokodilla on aikaa valmistautua palautustilanteeseen. Työryhmä päättää etsijöiden tietojen perusteella:
 - Tarvitaanko nuorisokodille lisätyöntekijöitä?
 - Tarvitaanko vartijaa turvaamaan tilanne?
 - Tarvitseeko muita nuoria pyytää väliaikaisesti omiin huoneisiinsa?
- Nuoren saapuessa tehdään uusi tilanearvio yhdessä työyhteisön kanssa:
 - Missä kunnossa nuori on, voidaanko ottaa nuorisokodille sisätiloihin?
 - Aggressiivinen tai väkivaltainen nuori ➡ Poliisi paikalle.
 - Voimakas päihtymystila tai muutoin akuutti huoli terveydestä ➡ soitto hätäkeskukseen ja ensihoito tarkastamaan nuoren tilanne.

- Jos poliisi tuo nuoren, varmistetaan, onko poliisi tarkastanut/puhalluttanut hänet. Tämän jälkeen toimitaan samoin kuin edellä.

Toiminta hatkan jälkeen:

- Tarkistetaan tavarat (huostaanotetut & kiireelliset sijoitukset). Myös avohuollon sijoitettua voi pyytää näyttämään tavarat vapaaehtoisesti.
- Yöaikaan tehdään vain pakolliset toimenpiteet, kuten päihtymystilan selvittäminen esim. puhalluttamalla ja perustarpeista huolehtiminen, eli ruokaa ja nukkumaan. Selvittelyä jatketaan seuraavana päivänä.
- Ilmoitetaan huoltajille nuoren löytymisestä yhteydenpitosuunnitelman mukaisesti ja kuullaan tarvittaessa samalla puhelimitse rajoituspäätöksistä.
- **Rajoituspäätökset tehdään heti**, jos paikalla on yksikin ohjaaja, jolla on päätöksentekooikeus. Muussa tapauksessa päätökset tehdään, kun siihen oikeutettu työntekijä saapuu työpaikalle. Rajoituspäätöksistä kerrotaan nuorelle heti. Jos esim. päihtymyksen vuoksi kertominen ei ole järkevää, siirretään kertominen ensimmäiseen sopivaan hetkeen.
- Ei oleskelua yleisissä tiloissa päihtyneenä tai krapulassa. Tällöin myös ruokailut omassa huoneessa.
- Hatka käydään läpi yhdessä nuoren kanssa ensi tilassa:
 - Onko nuori käyttänyt päihteitä?
 - Onko nuori kohdannut väkivaltaa?
 - Onko nuori harrastanut seksiä tai joutunut muuten seksuaalisten tekojen kohteeksi?
 - Onko nuori henkisesti ja fyysisesti kunnossa?
 - Jos nuori on ollut aiemmin päihtynyt, mahdollisista rajoituspäätöksistä kertominen.
- Otetaan yhteys nuoren omaan sosiaalityöntekijään ja kerrotaan tähän asti selvinneet asiat. Päätetään yhdessä jatkotoimenpiteistä. Tarvittaessa päivitetään nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelma.
- **Osoitetaan välittämistä ja huolehditaan lapsen perustarpeista: ruoka, puhtaus, lepo. Seurataan nuoren vointia ja mielialaa, tarjotaan mahdollisuutta keskusteluun ja ollaan nuorelle läsnä.**